

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Ústav sociálních studií

Možnosti pomoci lidem bez domova

Diplomová práce

Autor: Bc. Barbora Burešová
Studijní program: Sociální pedagogika
Vedoucí práce: prof. PhDr. Blahoslav Kraus, CSc.
Oponent práce: Mgr. Adéla Marešová

Zadání diplomové práce

Autor: Bc. Barbora Burešová, DiS.
Studium: P21K0477
Studijní program: N0111A190018 Sociální pedagogika
Studijní obor: Sociální pedagogika
Název diplomové práce: **Možnosti pomoci lidem bez domova.**
Název diplomové práce AJ: Opportunities to help homeless people.

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Diplomová práce pojednává o tématu bezdomovectví, jeho příčinách a možnostech pomoci této cílové skupině. V teoretické části se zaměřuji na charakteristiku bezdomovectví a popis nabízených služeb, které mohou být lidmi bez domova využívány. Cílem mé diplomové práce je hlubší vhled do každodennosti lidí bez stálého domova. Pozornost je zaměřena především na vnímání pomoci – její využitelnosti a prospěšnosti samotnými příjemci. Výzkumné šetření bude provedeno formou rozhovorů s klienty Farní charity v Litomyšli, kteří jsou příjemci potravinové a materiální pomoci. Cílem kvalitativního výzkumného šetření je identifikovat možnosti pomoci, které se mohou podílet na reintegraci.

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2., rozš. české vyd. Přeložil Vladimír JŮVA, přeložil Vendula HLAVATÁ. Brno: Paido, 2010, 261 s. ISBN 978-80-7315-185-0.

VÁGNEROVÁ, Marie, Jakub MAREK a Ladislav CSĚMY. *Bezdomovectví ve středním věku: příčiny, souvislosti a perspektivy*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018, 303 s. ISBN 978-80-246-4054-9.

HRADECKÝ, Ilja. *Definice a typologie bezdomovství: [zpráva o realizaci aktivity č. 1 projektu Strategie sociální inkluze bezdomovců v ČR]*. Praha: Pro Sdružení azylových domů vydala Naděje, 2007. ISBN 978-80-86451-13-8.

PRŮDKOVÁ, Táňa a Přemysl NOVOTNÝ. *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008, 93 s. ISBN 978-80-7387-100-0.

BAKOŠOVÁ, Zlatica. *Sociálna pedagogika ako životná pomoc*. 3., rozš. a aktualiz. vyd. Bratislava: public promotion, 2008, 251 s. ISBN 978-80-969944-0-3.

Zadávací pracoviště: Ústav sociálních studií,
Pedagogická fakulta
Vedoucí práce: prof. PhDr. Blahoslav Kraus, CSc.
Oponent: Mgr. Adéla Marešová
Datum zadání závěrečné práce: 1.2.2022

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci *Možnosti pomoci lidem bez domova* vypracovala pod vedením vedoucího práce prof. PhDr. Blahoslava Krause, CSc., samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 10. 4. 2023

Bc. Barbora Burešová

Poděkování

Děkuji prof. PhDr. Blahoslavu Krausovi, CSc. za odborné vedení, cenné připomínky a rady při zpracování mé diplomové práce.

Anotace

BUREŠOVÁ, Barbora. *Možnosti pomoci lidem bez domova*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2023. 71 s. Diplomová práce.

Diplomová práce se zabývá fenoménem bezdomovectví. Teoretická část se zaměřuje na charakteristiku bezdomovectví, jeho příčiny a styl života lidí bez domova. Práce také přibližuje možnosti a formy pomoci, které jsou lidem bez domova poskytovány. Empirická část je věnována výzkumnému šetření. Výzkumné šetření zkoumá za pomoci polostrukturovaných rozhorů, jaké možnosti a formy pomoci lidé bez domova využívají v kontextu malého města a také jak je hodnotí. Cílem výzkumného šetření bylo zprostředkovat názor respondentů na možnosti a formy pomoci, které jsou optimálně využitelné a prospěšné v rámci reintegrace. Rozhovory proběhly s příjemci materiální a potravinové pomoci ve Farní charitě v Litomyšli.

Klíčová slova: bezdomovectví, lidé bez domova, pomoc, sociální služby, reintegrace

Annotation

BUREŠOVÁ, Barbora. *Opportunities to help homeless people*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2023. 71 pp. Diploma Thesis.

The thesis deals with the phenomenon of homelessness. The theoretical part focuses on the characteristics of homelessness, its causes and the life style of homeless people. The thesis also presents the possibilities and forms of help that are provided to homeless people. The empirical part is devoted to a research investigation. Using semi-structured interviews, the research inquiry explores what options and forms of help homeless people use in the context of a small town and also how they evaluate them. The aim of the research investigation was to convey the respondents' opinion on the possibilities and forms of help that are optimally used and beneficial in the context of reintegration. The interviews were conducted with recipients of material and food aid in the Parish Charity in Litomyšl.

Keywords: homelessness, homeless people, help, social services, reintegration

Prohlášení

Prohlašuji, že diplomová práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č. 13/2022 (Řád pro nakládání s bakalářskými, diplomovými, rigorózními, dizertačními a habilitačními pracemi na UHK).

Datum:

Podpis studenta:

Obsah

ÚVOD	9
1 FENOMÉN BEZDOMOVECTVÍ V ČR	10
1.1 KRÁTCE K HISTORII BEZDOMOVECTVÍ V ČR.....	10
1.2 ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKY BEZDOMOVECTVÍ.....	12
1.3 PŘÍČINY BEZDOMOVECTVÍ JEDNOTLIVCŮ	17
1.4 ŽIVOTNÍ STYL LIDÍ BEZ DOMOVA.....	20
2 FORMY A MOŽNOSTI POMOCI LIDEM BEZ DOMOVA	27
2.1 PREVENCE BEZDOMOVECTVÍ	27
2.2 REINTEGRACE LIDÍ BEZ DOMOVA	28
2.3 SOCIÁLNĚ PEDAGOGICKÁ POMOC LIDEM BEZ DOMOVA	30
2.4 SYSTÉMOVÁ POMOC LIDEM BEZ DOMOVA	32
2.5 NEZISKOVÝ SEKTOR A JEHO ROLE	39
2.6 INSPIRATIVNÍ MOŽNOSTI POMOCI V RÁMCI BEZDOMOVECTVÍ VE VYBRANÝCH STÁTECH EU	41
3 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ O VNÍMÁNÍ POMOCI LIDMI BEZ STÁLÉHO DOMOVA V KONTEXTU MALÉHO MĚSTA	45
3.1 METODOLOGIE VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	45
3.2 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO SOUBORU.....	47
3.3 ETIKA VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	49
3.4 INTERPRETACE DAT.....	50
3.5 ZÁVĚREČNÁ DISKUSE A SHRNUÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	57
ZÁVĚR	62
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	64
SEZNAM PŘÍLOH	71

Úvod

Tématem diplomové práce jsou možnosti pomoci lidem bez domova. Lidé, v jejichž životě dlouhodobě absentuje domov, žijí v extrémním sociálním vyloučení a jejich každodennost se vyznačuje nedostatkem zdrojů a výrazným psychickým a fyzickým strádáním. Ve své praxi se setkávám především s lidmi, kteří žijí pod střechou, ale přesto domov nemají. Mají stejné potřeby jako kdokoliv jiný, ale k jejich naplnění vede spletitá cesta. Rozhodla jsem se psát o jednotlivcích, protože jejich situace je, dle mého soudu velice komplikovaná. Domnívám se, že je spojená nejen se ztrátou domova, ale často také s pocitem životního osamění. Předmětem této práce bude zejména bezdomovectví v ČR a konkrétně se zaměřím na bezdomovectví ve středním a starším věku. Jsem si vědoma specifčnosti ztráty domova v mladém věku a této věkové skupině se v diplomové práci věnuji pouze okrajově.

Diplomová práce má teoreticko-empirický charakter a je členěna do tří kapitol. První kapitola představuje definici bezdomovectví a související pojmy. Zaměřuje se také na příčiny bezdomovectví a životní styl lidí bez domova. Druhá kapitola popisuje možnosti a formy pomoci, které mohou být poskytovány lidem bez domova, včetně pomoci sociálně pedagogické. Závěr teoretického pojednání přináší inspirativní pohled do zahraničí na vybrané možnosti pomoci v některých státech EU.

Poslední, třetí kapitola, je zaměřena na empirické šetření, které proběhlo kvalitativní formou.

Cílem diplomové práce je hlubší vhled do každodennosti lidí bez domova a zprostředkování pohledu na vnímání pomoci – její prospěšnosti a využitelnosti jejími příjemci.

1 Fenomén bezdomovectví v ČR

První kapitola se zaměřuje na vymezení pojmu bezdomovectví jako sociálně patologického jevu. Kapitola si klade za cíl popsat bezdomovectví jako multifaktorovou problematiku, osvětlit základní pojmosloví a zdůraznit psychosociální rozměr absence domova v životě lidí, kteří o něj přišli, nebo jej nikdy neměli. Předkládá krátký exkurz do historie bezdomovectví, vymezuje typologii bezdomovectví se zaměřením na kategorizaci bezdomovectví dle FEANTSA¹. Další podkapitoly se týkají aspektů, které mohou vést k bezdomovectví. Poslední dvě podkapitoly pojednávají o specifčnosti životního stylu lidí bez domova a způsobech trávení volného času.

1.1 Krátce k historii bezdomovectví v ČR

Přesné časové období, kdy se v ČR poprvé oficiálně objevují první lidé bez domova, lze velmi obtížně identifikovat. Marek, Strnad a Hotovcová (2012) uvádějí, že první zmínky o bezdomovectví nalézáme už v bibli a hluboko ve starověku, kdy bylo „trestem vyloučení z komunity.“

Demografické změny (postupný nárůst obyvatelstva) a později také celospolečenské a ekonomické změny (zejména průmyslová revoluce) způsobily značnou migraci obyvatelstva do měst, kde lze postupně pozorovat zjevné bezdomovectví a potřebu situaci řešit. Nicméně první oficiální zmínku o státní péči o bezdomovce lze nalézt v Říšském obecném zákoně z roku 1862. Na základě tohoto zákona vznikalo tzv. „*domovské právo*“, které předepisovalo: zapsat každou nemovitost do katastru obce a každému občanovi zaručovalo místní příslušnost ke konkrétní obci. Domovské právo vznikalo tradičně narozením, sňatkem, anebo dobrovolným pobytem. Obec měla povinnost postarat se o „chudobného občana“. V jistém slova smyslu toto právní ukotvení přetrvává v českém právním řádu dodnes, protože o bezdomovci se v ČR hovoří jako o občanovi bez domovského práva, tedy jako o cizinci či běženci (Kozáková, 1998).

V období první republiky se objevily počáteční snahy o řešení problematiky bezdomovectví. Byly administrativně velmi náročné a zpretrhala je druhá světová válkou. Po jejím skončení se k vládě tehdejšího Československa dostal komunistický režim a bezdomovectví oficiálně neexistovalo, podobně jako chudoba (Průdková, Novotný,

1 FEANTSA – European Federation of National Organisations Working with the Homeless, v překladu Evropská federace národních organizací pracujících s bezdomovci.

2008). Každý občan musel formálně někam patřit a vykonávat nějakou pracovní činnost. Státní režim uzákonil pracovní povinnost a hlásal stoprocentní zaměstnanost. Lidé, kteří se nedokázali přizpůsobit zákonným nařízením, mohli být stíháni za příživnictví. Existoval poměrně velký počet podnikových ubytoven, kde tito lidé mohli najít útočiště, podobně jako lidé, kteří neměli rodinu. Pro občany s diagnostikovaným fyzickým, nebo mentálním handicapem byli státem zřízená a provozovaná ústavní zařízení.

Po pádu komunismu v roce 1989 se začíná objevovat chudoba, nezaměstnanost a bezdomovectví v míře, která byla pro mnohé nečekaná. V nově nastolené demokracii nastávají společenské a ekonomické změny, které občanům nabízejí svobodu, ale předpokládají také velkou míru odpovědnosti. Pěnkava (2007) uvádí, že bezdomovectví je přirozenou součástí demokratické společnosti.

Bruntálová (2001) rekapituluje, že v první vlně bezdomovectví se objevují lidé, kteří byli zaměstnání pouze formálně nebo také lidé, kteří pracovali na uměle vytvořených místech. Docházelo také k rušení státních podniků, velkých stavebních firem a podnikových ubytoven, které mohlo pro některé jedince znamenat fatální ztrátu sociálních jistot. Další lidé, kteří se ocitli bez domova, byli vězni propuštění z výkonu trestu (zejména v důsledku prezidentské amnestie) a lidé propuštění z psychiatrických ústavů.

První nabídky pomoci adresované lidem bez domova, začali nabízet neziskové organizace, různá občanská sdružení a církevní organizace.

Oficiální celorepublikové statistiky počtu lidí bez domova se v nově nastolené demokracii ČR neuskutečňovaly až do Sčítání lidu v roce 2011. Oficiálně se komisaři dostali k počtu 11 496 osob. Většinou se jednalo o lidi, kteří využívali nějakou formu pomoci, ať už nabízenou státem nebo neziskovou organizací (ČSÚ, 2015, online).

V roce 2019 provedl sčítání lidí bez domova Výzkumný ústav práce a sociálních věcí. Tímto výzkumným šetřením bylo zjištěno, že na území ČR se v tuto dobu pohybovalo zhruba 23 830 osob bez domova. Z celkového počtu bylo vyčísleno 2 600 dětí, které žily převážně v azylových domech (Nešporová, Holpuch, 2020). Výzkumníci v rámci šetření, do kterého zapojili 1013 osob bez domova starších 18 let, zjistili, že více než jednu třetinu (konkrétně 37 %) tvoří lidé ve věku 50-64 let. Většina těchto lidí se zdržovala ve velkých městech Moravskoslezského kraje a v hl. městě Praze. Co se týče genderu, převažují muži, a to až trojnásobně oproti ženám. Výsledky této studie připojuji k některým kapitolám

této práce, protože je považuji za velmi zajímavé a výzkum jako celek mi pomohl podrobněji nahlédnout problematiku bezdomovectví.

1.2 Základní charakteristiky bezdomovectví

V současné době neexistuje široká shoda napříč odbornou veřejností, která by jednotně definovala pojem bezdomovectví. Marek a kol. (2012) uvádí, že vyspělé země ve svých legislativách zpravidla rozdělují problematiku bezdomovectví rodin, které žijí bez stálého domova a bezdomovectví jednotlivců. V legislativě České republiky k tomuto dělení nedochází a pojem samotný není právně ukotven. Ve stejném významu používáme označení: osoba bez domova, nebo také osoba bez přístřeší, příp. osoba v bytové nouzi. Pro účely této práce je hlavním tématem bezdomovectví v souvislosti s životní situací jednotlivce. Osobně upřednostňuji termín osoba bez domova.

Obecně řadíme bezdomovectví mezi sociálně patologické jevy. Dle Ondrejkooviče in Sociální patologie (Kraus, Hroncová a kol., 2007) lze jako sociálně patologické jevy označit chování, příp. specifické projevy, které se odchyľují od sociálních norem dané společnosti. Sociální normy lze specifikovat jako závazné modely chování, očekávané chování ve společnosti, příp. jako pravidla, která jsou vyžadována v rámci sociálního kontextu. Chování ve společnosti, které není tolerovatelné a je v rozporu s obecně platnými normami se označuje jako deviantní a je spojeno se sankcemi, protože je společensky neakceptovatelné, příp. nebezpečné, často také nezdravé. Bezdomovectví řadíme do okruhu sociálně patologických jevů společně s dalšími jevy, které jej mohou doprovázet. Jedná se zejména o problematiku závislostí – na alkoholu, drogách a jiných návykových látkách, dále může být doprovázeno např. kriminalitou, prostitucí aj. Sociálně patologické jevy jsou ve společnosti neoddělitelně spojeny také s nežádoucími společenskými jevy, mezi které patří např. chudoba, nezaměstnanost aj.

Petr Vašát, (avcr.cz, 2017, online) který dlouhodobě zkoumá fenomén bezdomovectví v ČR pod záštitou Sociologického ústavu AV ČR, zastává názor, že „*bezdomovectví je formou extrémní chudoby.*“

Chudoba – dle Krebse (2005, str. 107) „*stav, který je důsledkem nerovného přístupu k rozdělovanému bohatství společnosti, k jejím materiálním zdrojům, kdy životní podmínky a uspokojení základních potřeb není v potřebné míře zabezpečeno dostatečnými zdroji*

(příjmy, statky) a kdy tyto příjmy nelze z nějakých objektivních příčin (kterými může být například stáří, invalidita, péče o dítě, dlouhodobá nezaměstnanost a jiné) zvýšit a kdy občan nedisponuje ani jinými zdroji či majetkem, který by mu umožnil získat prostředky ve výši, uznanou společností jako minimální. “

Dle definice EU jsou „Chudí lidé, domácnosti, skupiny osob, kteří disponují tak malým objemem materiálních, kulturních a sociálních prostředků, že jsou vyloučeni ze způsobu života, který je v členské zemi, v níž žijí, považován za přijatelné minimum.“ (Odekon 2015, str. 530).

O souvislosti se sociálním vyloučením píše např. Průdková a Novotný, (2008, s. 10). Autoři uvádějí, že *„Bezdomovec je člověk, kterého z různých důvodů postihlo sociální vyloučení a ztráta bydlení nebo který je touto ztrátou ohrožen, žije na veřejných místech či v neadekvátních anebo nejistých bytových podmínkách. Bezdomovec je však, a to si ne všichni uvědomují, především člověk bez domova. “*

Sociální vyloučení, dle MPSV: *„vyčlenění osoby mimo běžný život společnosti a nemožnost se do něj zapojit v důsledku nepříznivé sociální situace. Za sociálně vyloučené se považují osoby či skupiny osob, které se nacházejí v takové situaci, která je charakterizovaná trvalou nebo chronickou deprivací týkající se dosažitelnosti zdrojů, využití schopností, možností volby, bezpečí a moci, jež jsou nutné pro to, aby se mohly těšit slušné životní úrovni a užívat svých občanských, kulturních, hospodářských, politických a sociálních práv. “* (mpsv.cz/socialni-zaclenovani, 2022, online)

Sociální vyloučení je spojeno s marginalizací skupin, což je: *“proces sociálního vyloučení, v rámci, něhož je určitá skupina obyvatel vytlačena nebo vytlačována na okraj společnosti,“* a může se proto jen limitovaně podílet na kulturním, ekonomickém a politickém životě na rozdíl od většinové společnosti. Důvody tohoto vyloučení přitom mohou být různé, může se jednat o etnický původ, věk, sexuální orientaci, náboženské vyznání nebo např. situaci ztráty domova a z ní plynoucího bezdomovectví.“ (socialni-zaclenovani.cz, 2022, online)

Dle Hradeckých (1996, str. 46) můžeme o bezdomovectví hovořit jako o extrémním sociálním vyloučení. Dochází nejen k materiální ztrátě střechy nad hlavou, ale můžeme pozorovat absenci domova. Autoři pojímají domov v širším významu jako místo, které evokuje sounáležitost s rodinou a širším společenstvím, pocit ochrany a bezpečí, kde není

člověk sám a netíží ho izolace. Absence domova přináší do života jedince bolestný a hluboký pocit frustrace, který může vést k zoufalství a sebeustrukci.

Hučín (2003), přibližuje své pojetí domova také ve fenomenologickém významu. Popisuje jej jako prostor se specifickou a zvláštní atmosférou, která je nezaměnitelná. Vnímá ho komplexně, bez hodnocení jednotlivých aspektů, avšak jako něco velmi blízkého a osobního, což nazývá jako „*prožitek domova*“. *Opakem domáckosti a bytí „uvnitř“ místa je pak pro řadu autorů exkluze z místa a domova ve formě bezdomovectví (Dovey 1985).*

Vágnerová (2014, str. 748) uvádí, že „*bezdomovectví je „komplexní kategorií“ a nevztahuje se pouze na aktuální bytovou situaci člověka, ale označuje jej jako „určitý způsob života,“ přičemž často nejde o volbu, ale neřízený „sociální pád. Bezdomovectví je tedy výsledkem generalizovaného psychosociálního selhání spojeného se ztrátou většiny běžných rolí a úpadkem společenské prestiže.*“

Domov akcentují ve vymezení pojmu bezdomovectví také autoři Vágnerová a kol. (2018, s. 7), kteří uvádějí, že „*bezdomovci jsou lidé bez domova nebo bez přístřeší a „hlavní charakteristiku spatřují autoři v absenci domova, soukromého teritoria, které má svou formální i emocionální složku*“.

Mezinárodně uznávanou práci v oblasti problematiky bezdomovectví odvádí FEANTSA, která vytvořila typologii bezdomovectví ETHOS². ETHOS do pojmu bezdomovectví zahrnuje osoby, které nemají byt či které žijí v nejistém nebo nevyhovujícím bydlení a také osoby, které jsou ohroženy ztrátou bydlení z důvodu nedostatku finančních prostředků nebo z důvodu jiných sociálních bariér. FEANTSA vymezuje populační skupiny zahrnující jak zjevné bezdomovce (rooflessness), tak i osoby, jejichž bydlení je neadekvátní minimálním standardům v dané kulturní oblasti (houselessness).

Formy bezdomovectví

Dle Hradeckých (1996) lze bezdomovectví rozdělit podle vnímání veřejnosti na bezdomovectví zjevné, skryté a potenciální. Ačkoliv je toto rozdělení asi nejjednodušší, je velice výstižné. Zjevné bezdomovectví je pro většinovou populaci rozpoznatelným jevem. Nabízí se na první pohled, i když většina lidí by svůj pohled upřela raději jiným

2 European Typology of Homelessness and Housing Exclusion (překlad: Evropská typologie bezdomovství a vyloučení z bydlení.

směrem, protože konfrontace se zjevnou chudobou a nouzí je emočně nepříjemná. Zjevné bezdomovectví je spojeno s velkými městy, zanedbaným vzhledem, velkým množstvím zavazadel a tašek, ve kterých je celý majetek dotyčného a pojí se také se specifickými projevy chování - např. s žebráním a pokusy o prodej čehokoliv, co je myslitelné zpeněžit. Tito lidé nemají žádné trvalé přístřeší a většinu času tráví na veřejných místech, např. v nádražních budovách, supermarketech, v parcích, ve vybydlených domech budovách apod. (tzv. squatterři), dále pod mostem apod., přičemž veřejná místa využívají také k přenocování. Tato skupina lidí bez domova většinou využívá cílených nabídek od poskytovatelů sociálních služeb. Často se jedná o možnost získat jídlo, pití, ošacení, obuv, možnost hygieny a případně také přenocování, o které je samozřejmě zvýšený zájem především v zimních měsících. Autoři uvádějí, že tato skupina lidí je nejvíce ohrožená nevratnou sociální marginalizací. Ocitnout se na ulici a nemít se kam uchýlit je limitní situací, která je spojena s extrémním nedostatkem financí a příležitostí ke změně.

Skryté bezdomovectví je většinové populaci většinou skryto. Lidé bez domova, kterých se týká se snaží svou nouzi před veřejností utajit a v rámci možností dbají o svůj vzhled. Týká se lidí, kteří nemají vlastní domov, autoři jej spojují s lidmi putujícími, hledající nějaké útočiště, i když většinou pouze dočasné. Jedná se o lidi přespávající u kamarádů, příbuzných, ale také v opuštěných domech, sklepích, vagonech apod. S nepřízní počasí a absencí dalších přijatelnějších možností se i tito lidé uchylují k využití nabídek poskytovatelů různých sociálních služeb, včetně služeb pobytových.

Potenciální bezdomovectví se dle autorů týká osob, které nejsou veřejným institucím zcela známé a jsou spíše spojeny s konkrétními životními situacemi člověka – např. dosažením zletilosti a propuštěním z ústavního výchovného zařízení, podobně také návratem do civilního života po propuštění z výkonu trestu nebo léčebného zařízení. Neopomenutelně se potenciální bezdomovectví týká také osob, v jejich životě se objevují soc. patologické jevy: především závislosti různého druhu, gambling, kriminalita týrání a zneužívání v rodině apod.

MPSV (2013) rozděluje bezdomovectví podle doby trvání na krátkodobé (přibližně do jednoho roku trvání), střednědobé (zpravidla od jednoho roku do pěti let) a dlouhodobé (nad pět let). MPSV ve své koncepci prevence a řešení problematiky bezdomovectví dále uvádí, že se objevuje také bezdomovectví, které má epizodický charakter.

Evropská typologii ETHOS také vnímá „*bezdomovectví jako dynamický proces a vychází primárně z kategorizace podle životní situace.*“ (Hradecký 2007, str. 12-13) – viz. tabulka č. 1. Typologie se stala výchozím jednotným dokumentem ke zpracování statistických dat v oblasti bezdomovectví v rámci EU. Může také sloužit jako podklad, na jehož základě může být tvořena sociální politika v oblasti pomoci a prevence bezdomovectví jednotlivých členských států EU. Typologie ETHOS vnímá bezdomovectví nejen ve zjevných formách, ale akcentuje také stupeň ohrožení ztráty domova v životě člověka. Do definice pojmu bezdomovectví tedy zahrnuje nejen lidi bez domova, ale také osoby ohrožené jeho ztrátou. ETHOS rozděluje bezdomovectví a ohrožení ztrátou domova do sedmi specifických kategorií, které jsou spojeny s životními situacemi člověka a naplňováním jeho práv. V tabulce č. 1 lze získat přehled o jednotlivých kategoriích a subkategoriích dle ETHOS v českém prostředí. Nosná myšlenka spočívá v definici ohrožení ztrátou bydlení, za předpokladu, že člověk nemá uspokojeny tyto tři oblasti spojené s bydlením: oblast fyzická (možnost mít svůj prostor k bydlení), oblast sociální (disponovat soukromým prostorem pro tvorbu a udržení sociálních vztahů) a oblast právní (tzn. mít právo na základě platného dokumentu užívat byt nebo jiný prostor k těmto účelům určený)

č.	Koncepční kategorie	Fyzická doména	Právní doména	Sociální doména
1.	Bez střechy	Žádné obydlí (střecha)	Žádný právní nárok na užívání prostoru (vlastnictví, užívací právo)	Žádný soukromý a bezpečný osobní prostor pro sociální vztahy
2.	Bez domova	Má místo bydlení, vhodné k obýváním	Žádný právní nárok na užívání prostoru (vlastnictví, užívací právo)	Žádný soukromý a bezpečný osobní prostor pro sociální vztahy
3.	Nejisté a nevyhovující bydlení	Má místo k bydlení (nejisté a/nebo nevhodné k obýváním)	Žádná jistota užívacího práva	Má prostor pro sociální vztahy
4.	Nevyhovující bydlení a sociální izolace v legálně obývaném obydlí	Nevyhovující bydlení (nezpůsobilé k obýváním)	Má právní nárok a/nebo jistotu užívacího práva	Žádný soukromý a bezpečný osobní prostor pro sociální vztahy
5.	Nevyhovující bydlení (jisté užívací právo)	Nevyhovující bydlení (nezpůsobilé k obýváním)	Má právní nárok a/nebo jistotu užívacího práva	Má prostor pro sociální vztahy
6.	Nejisté bydlení (vhodné k obýváním)	Má místo k bydlení	Žádná jistota užívacího práva, ztráta vlastnictví	Má prostor pro sociální vztahy
7.	Sociální izolace v kontextu jistého a vhodného bydlení	Má místo k bydlení	Má právní nárok a/nebo jistotu užívacího práva	Žádný soukromý a bezpečný osobní prostor pro sociální vztahy

Zdroj: Definice a typologie bezdomovství, Praha NADĚJE, 2007, str. 12

Dle závěrů výzkumného šetření Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí (Nešporová, 2020) je v ČR veřejné prostranství útočištěm ke spánku až (54 %) respondentů. 14 % respondentů využívá někdy služeb nocleháren a necelá jedna třetina (31 %) pak využívá stabilnějších ubytovacích zařízení – jako jsou azylové domy, domy na půli cesty nebo obecní ubytovny pro osoby bez přístřeší (tabulka č. 2).

	absolutní počty	relativní počty %
Venku	549	54,2
Noclehárna	145	14,4
Azylový dům, Dům na půli cesty	245	24,1
Obecní ubytovna pro osoby bez přístřeší	74	7,3
Celkem	1013	100

Zdroj: Osoby bez domova 2019

1.3 Příčiny bezdomovectví jednotlivců

Domnívám se, že v souvislosti s příčinami bezdomovectví se dostáváme ke komplexnosti celé problematiky. Jsem přesvědčena, že v praxi je velmi důležité pracovat s oblastí příčin bezdomovectví. Domnívám se, že pouze cílená pomoc může být účinná a směřovat k reintegraci. Důvodů ke vzniku bezdomovectví je v dnešní rychle se měnící době, čím dál více. U většiny lidí bez domova se jedná o souběh více příčin s rozličnými důsledky a nelze přesně identifikovat jednu, která vše odstartovala nebo byla nejdůležitější.

Marek a kol. (2012) příčiny bezdomovectví u jedinců připodobňují k tzv. atribuční teorii z kognitivní psychologie. Autoři respektují její limity v aplikaci na bezdomovectví a jsou si vědomi individuality každého člověka a specifičnosti jeho situace v širším sociálním kontextu. Příčiny dělí na objektivní a subjektivní a z nich plynoucí atributy situační a dispoziční. Příčiny objektivní lze přirovnat k chybě nastavené systémem (státem a jeho opatřeními) a z nich plynoucí zátěžové situace, které nemusí být jedincem uspokojivě zvládnuty. Příčiny subjektivní přisuzují jedinci vlastnosti, které jsou nepříznivé a mohou být identifikovány jako dispoziční ke vzniku bezdomovectví (negativismus, vznětlivost apod.)

Janebová (1999) nahlíží na problematiku příčin bezdomovectví jako na běžnou krizi, která není jedincem a jeho okolím vyřešena k optimálnímu stavu. Autorka uvádí, že ztráta domova u jedince předchází krizi, která má většinou obvyklý průběh. Jedinec, který

prochází krizí, má obvykle dvě záchranné sítě – rodinnou (nejbližší příbuzní, přátelé a známí), kteří by měli po dobu nejexponovanější krize dotyčného podpořit a pomoci mu. V případě, že rodinná síť selže, měl by jedinec vyhledat pomoc státu. Stát prostřednictvím své sociální politiky vytváří sociální záchrannou síť a ta by měla všem svým občanům pomoci při náročných životních situacích. Ovšem, pokud člověk ohrožený ztrátou bydlení nesplní předpoklady stanovené legislativou a tzv. na pomoc státu „nedosáhne,“ může snadněji podlehnout krizi a dostat se až do stavu bezdomovectví.

O spojitosti s krizí v rámci vzniku bezdomovectví píše také (Fitzpatrick 2004, strana 46), která ji spojuje s chudobou. Udává, že „*lidí, kteří nejsou chudí, se mohou bezdomovství vyhnout, i když budou vystaveni osobním krizím*“. Jinými slovy definuje, že vznik bezdomovectví je úzce spjat s chudobou a nezaměstnaností a dále vymezuje tzv. rizikové faktory, do kterých řadí např. zkušenosti s rozpadem rodiny, příp. partnerství, dále zkušenost s týráním a zneužíváním v dětství a dospělosti, nebo s výkonem trestu ve vězení. Mezi další rizikové faktory přiřazuje: závislost na alkoholu a návykových látkách, problémy z oblasti duševního zdraví, nedostatečné vzdělání a kvalifikaci, neplacení nájemného příp. hypotéky a přílišné zadlužení.

Petr Vašát (2017, [www. avcr.cz](http://www.avcr.cz)) při svém výzkumu, do kterého bylo zapojeno 468 lidí z Prahy a Plzně zjistil, že zadluženost lidí bez domova je velmi vysoká. Právě zadlužení se stává často příčinou ztráty bydlení. Dluh vyšší, než milion korun přiznalo 13 % oslovených bezdomovců. Přibližně 40 % uvedlo, že má dluhy nad 100 000 korun. S dluhy souvisí také ztížená možnost uplatnění na trhu práce v rámci standardního pracovního poměru, protože výdělek je následně směřován na platbu exekucí.

Vágnerová (2012, str. 749-750) potvrzuje výše popsané. Rizikový faktor nazývá jako odlišné sociální zkušenosti, což potvrzuje následujícími statistickými daty: udává, že mezi českými bezdomovci je až 35 % lidí, kteří mají zkušenost s výkonem trestu ve vězení; 15 % pobývalo v psychiatrické léčebně a 25 % v dětském domově. Strategie chování a standartní návyky, které člověk běžně v zařízeních institucionálního charakteru používá, nejsou funkčně použitelné i v běžném životě, což může být jednou z příčin sociálního selhání ve většinové společnosti.

Mezi subjektivní příčiny řadí schopnosti jedinců, které mohou být oslabené a absenci základních kompetencí k sociální adaptaci. Uvádí např. nedostatečnou orientaci ve světě,

tzn. schopnost poučit se ze zkušenosti, nepoužívat zažitá nefunkční vzorce, oslabenou schopnost účelně jednat – např. bez pomoci si zařídit nový občanský průkaz, požádat o sociální dávky apod. Autorka také popisuje „*nepřiměřenou autoregulaci*“ a nedostatečnou schopnost ovládat své projevy.

Podobným a dle mého názoru komplexním přístupem vnímá příčiny bezdomovectví Pěnkava (2010, str. 26), který ve své práci popisuje „*teorii zdůrazňující absenci sociálních dovedností umožňujících účinně řešit zátěžové životní situace jedince.*“ Autor uvádí, že důsledkem oslabené rané socializace dochází k nedostatečnému zvládnutí zátěžových situací. Autor rozlišuje faktory vnitřní a vnější. Na stranu vnitřních faktorů, které mohou vést k nezvládnutí zátěžových životních situací, Pěnkava řadí osobnostní vlastnosti – např. vznětlivost, podrážděnost, nízké sebevědomí, ale také důsledky oslabené socializace v podobě bagatelizování vlastních chyb a podceňování důsledků nedořešených problémů. Autor dále zmiňuje, že faktorem, který může vést ke ztrátě domova, je sklon k nekonvenčnímu způsobu života – tzn. například vyhledávání nárazové práce v zahraničí nebo alespoň s možností přemístování. Jedná se o práci u cirkusu, sezónní zahraniční brigády atd. V této souvislosti vnímám jako velmi důležité doplnění: velká část lidí bez domova má během svého života snahu pracovat, ale často také tito lidé inklinují k nekonvenčnímu životnímu stylu. Někdy o něm hovoříme jako o hraničním apod., který je schůdný po dobu, kdy jsou dotyční v relativně dobrém zdravotním stavu. Lze tedy předpokládat, že příčinou bezdomovectví především u lidí středního a vyššího věku může být zhoršení zdravotního stavu, a tedy nemožnost vést nekonvenční způsob života, na který byli tito lidé dosud zvyklí. Člověk, který se snažil před konvenčními společenskými nároky uniknout, je náhle postaven do zátěžové situace, kdy se musí společenskému tlaku vystavit a požádat o pomoc.

Na stranu vnějších faktorů autor řadí: dysfunkční rodinné zázemí původní rodiny, příp. úplnou absenci rodinného zázemí, dále návrat do běžného života z institucionálního zařízení a v neposlední řadě také zběsile rychle se měnící nároky moderní společnosti.

Absenci nebo nefunkčnost rodinného zázemí a z ní plynoucí pobyt v zařízeních různého druhu jako možnou příčinu bezdomovectví (především u mladých lidí) potvrzuje také Ilja Hradecký. Uvádí, že v krátkodobém průzkumu, který se realizoval v zařízeních spravovaných Nadějí, mělo 48 % mladých lidí bez domova zkušenost s pobytem v instituci.

Kategorizaci podle příčin bezdomovectví uvádí také Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v ČR do roku 2020 (Praha, 2013). Koncepce specifikuje čtyři základní trajektorie směřující k bezdomovectví:

Dlouhá: která je příčinou bezdomovectví, až u 30–40 % všech zjevných a skrytých bezdomovců. Příčinu spatřuje často v původní rodině, která je sociálně vyloučená, popisuje ji také jako celoživotní dráhu.

Krátká: zde se jedná o souběh různých vlivů, které mohou v relativně krátkou dobu zapříčinit ztrátu bydlení – např. zadlužení, nezaměstnanost, vysoké nájemné, rozpad rodiny a další zátěžové životní situace.

Zdravotní: koncepce udává, že se týká až 10 % lidí bez domova. Jedná se o osoby, které mají zdravotní problémy a indispozice. Tito jedinci obvykle nezvládají nároky běžného životního stylu většiny obyvatel a soužití s lidmi v dané společnosti je pro ně velmi zátěžové.

Bezdomovectví volbou – v ČR se zatím vyskytuje pouze vzácně.

Lze předpokládat, že popisovaná trajektorie není vždy přímočará a nelze každého jednotlivce zařadit k přesnému schématu.

Zajímavé poznatky v souvislosti s příčinami bezdomovectví přinesla také studie Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí (Nešporová, Holpuch, 2019), které dokládají epizodické bezdomovectví, které se u jednotlivců může objevit, až třikrát za život. Ve více než polovině případů má dlouhodobý charakter (6 let a více). Zásadní příčinou bezdomovectví se jeví zkušenost s institucionálním zařízením v dětství a adolescenci. Zhruba u třetiny osob bez domova se příčinou bezdomovectví staly partnerské problémy. Na další příčky, co se týká početnosti v oblasti příčin bezdomovectví, respondenti řadili ztrátu zaměstnání a problematické dětství.

1.4 Životní styl lidí bez domova

Domnívám se, že bychom obtížně hledali hůře vymežitelnou skupinu obyvatel k popisu jejich životního stylu, než jsou lidé bez domova. Předpokládám, že individualita každého jednotlivce zde hraje primární roli. Životní styl člověka bez přístřeší, který žije na ulici je rychle se měnícím sledem událostí. Každý den je trochu jiný, přesto v mnohém podobný jako den předcházející. Situace lidí ohrožených bezdomovectvím bude do velké míry

ovlivněna typem pobytu, ale jisté charakteristické znaky změn životního stylu, sociálních vztahů a způsobů trávení volného času lze identifikovat také u této skupiny obyvatel.

Na úvod považuji za nutné vymezit klíčové pojmy, kterými jsou: životní způsob a životní styl.

„Životní způsob – je to systém významných činností a vztahů, životních projevů a zvyklostí typických, charakteristických pro určitý subjekt (jedince či skupinu).“

„Životní styl skupiny představuje do určité míry vyabstrahované, typické společné rysy životního způsobu, resp. jeho hlavních, určujících momentů, které jsou příznačné pro převážnou většinu členů nějaké skupiny (např. životní styl lékařů, profesionálních sportovců, vysokoškolských studentů atp.)“ (Duffková, 2006, online)

Zásadním zlomem v životě každého člověka bez domova je jeho faktická ztráta. Situace, kdy je člověk sám, bez zázemí a pomoci. Neví, kdy a co bude jíst, kde bude spát a zda se bude moci umýt. Je vystaven nebezpečí z vnějšku, před kterým nelze uniknout do svého zázemí, nepřízní počasí a všudypřítomnému nepřijetí. Tato situace je doprovázena velkým stresem a obavami.

Vágnerová, Marek a Scémy (2018, str. 70-75) udávají, že první noci lidé většinou tráví na nádraží, příp. v letištní hale, v parcích, prázdných domech, opuštěných sklepech nebo dopravních prostředcích. Zpracovávají nově nastolenou realitu a zažívají kulturní šok. Většinou sebou nosí svá zavazadla, o která mají obavy a snaží se zorientovat v nové situaci. Často nevědí o činnosti sociálních organizací, kde mohou požádat o pomoc. Někteří lidé se ostatních bezdomovců bojí a negativně hodnotí jejich zjev, zápach, způsob chování a vyjadřování. Postupem času si zvykají na novou situaci a přizpůsobí se – nic jiného jim také nezbyvá. Často se také stává, že tzv. nováček na ulici je nucen přijmout pomoc od ostatních bezdomovců a postupně hledá možnosti obživy a noclehu podobně jako lidé, kteří už jsou ve stejné situaci dlouhou dobu. V průběhu života na ulici dochází u jedince k tzv. *„specifické resocializaci, tj. k přijetí specifických pravidel, které platí jen na ulici.“*

Průdková a Novotný (2008, str. 22) uvádí, že lidé bez domova vytváří vlastní specifickou subkulturu, která se vyznačuje společnými rysy, např. přenášením veškerého svého majetku, zanedbaným oděvem, který má pouze praktický význam a různou úroveň

hygieny, která je dána pobytem na ulici a nedostupností sprchy a čistého prádla a oděvů, kdykoliv by je dotyčný potřeboval. U osobní hygieny je dle autorů stěžejní, jak dlouho je dotyčný na ulici a udávají, že někteří lidé, kteří žijí bez domova dlouhodobě, jsou schopni vydržet v tomtéž oblečení a bez sprchy celou zimu. Specifická je samozřejmě i kultura bydlení. Autoři ji označují jako bídnu. Někteří jedinci se snaží v rámci svých omezených možností vytvářet provizorní lůžka, vařit na ohništi a udržovat pořádek. Jiní žijí v odpadcích, prachu, bahně a o jakoukoliv pozitivně hodnotitelnou úroveň svého provizoria se nesnaží. Zdrojem obživy bývají nárazové pracovní příležitosti, žebrání, nebo tzv. „somrování“, prohrabování kontejnerů a někdy také drobné krádeže. Somrování autoři popisují jako činnost, kdy lidé bez domova obcházejí např. cestující na nádraží s vymyšlenou historkou a snaží se je přesvědčit o nutnosti získání nějakého obnosu na zakoupení jízdenky apod. Získané peníze, ale většinou slouží k nákupu návykových látek, ať už ve formě tabáku, alkoholu nebo jiných drog. Specifickou činností lidí bez domova je i tzv. fárání, neboli háčkování, při kterém dochází k rutinnímu obcházení popelnic v určitém místě, které je ukončeno ve výkupu nebo sběru surovin. V kontejnerech a koších v centrech měst, lze nalézt také jídlo, které lidé bez domova vyhledávají a konzumují.

Zajímavá je také kultura komunikace mezi bezdomovci, která je charakteristická vedením monologů dvou osob, při kterém si každý řeší svou aktuální problematiku, což může souviset s citovou otupělostí, kterou popisuje (Vágnerová a kol., 2012, strana 750). Autorka uvádí, že u některých lidí bez domova dochází k velmi omezeným emočním reakcím, které se někdy eliminují pouze na vyjádření libosti nebo nelibosti.

Marek a kol. (2012, str. 66) k tomu dodává, že vztahy lidí bez domova většinou postrádají potřebnou hloubku a jistotu, kterou si dotyční mohou kompenzovat prostřednictvím starosti o psi. Psi, tak často lidem na ulici, nahrazují pevné mezilidské vztahy.

Pro ilustraci uvádím následující data: z výsledků výzkumného šetření Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí vyplývá, že z 1 013 respondentů (osob bez domova), žila téměř polovina (47 %) během svého dospělého života v manželství, ale v současnosti trvání společného manželského života potvrdilo pouze 1 % osob. Mezi ženskou populací osob bez domova se objevuje partnerský vztah dvaapůlkrát častěji než u mužů. Přibližně polovina (51–61 %) této populace jsou rodiče dětí, o které se ve většině případů nejsou schopní starat, a tudíž kontakt se svými dětmi udržuje jen 54 % těchto osob. Další závěry, které studie přináší se týkají kontaktů s rodinnými příslušníky. Ze studie vyplývá, že lidé

bez domova nějakým způsobem realizují kontakty s rodinnými příslušníky, až ve dvou třetinách případů, ale zároveň celou oblast vzájemných mezilidských vztahů vnímají spíše negativně.

Velmi zajímavé poznatky v oblasti mezilidských vztahů a specifické morálky mezi lidmi bez domova přináší Vašát (2021, str. 182-186), který se na počátku své badatelské činnosti v roce 2010 seznámil s respondentem Josefem, který mu svěřil svůj postřeh: „*Měli bychom si pomáhat a místo toho se okrádáme.*“ Autor dále reflektuje, že velmi podobná sdělení od té doby slyšel od řady dalších respondentů a shrnují podstatu vztahů mezi lidmi na ulici. Lidé bez domova často symbolicky vnímají jako ideál myšlenku vzájemnosti a pomoci, tzn., jsme „na jedné lodi,“ ale individuální zájmy a pragmatismus občas zvítězí a sklouznou k nečestnému jednání. Často potom dochází k vyčleňování jednotlivců, které ale nebývá dogmatické a dlouhodobé a už vůbec ne ojedinělé. Občas se toto jednání vyskytne téměř u všech členů konkrétní bezdomovecké skupiny a končí možností získání nějakého dalšího profitu. Autor shrnuje, že se jedná o funkční reakci na extrémní životní podmínky, chudobu, represi a stigmatizaci.

Výše zmíněná studie Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí (2020) potvrzuje, že 28 % osob bez domova (z celkového počtu 1 013 respondentů) uvádí, že nemá mezi sebou žádné přátele.

Kopřivová (2006, str. 22-24) v článku „Jak se bydlí brněnským bezdomovcům“ vnímá komunitu lidí bez domova jako soudržnou a popisuje, že jsou si nápomocní a starají se jeden o druhého, ale úskalí vnímá v tzv. „nepropustnosti.“ Zkušenosti sociální pracovníce, která s touto komunitou lidí bez domova přichází do styku její tvrzení dokládají. Domnívá se, že někteří lidé bez domova mají zájem o reintegraci do většinové společnosti, ale chybí jim možnost seznámit se s lidmi z jiných sociálních skupin a možnost být nějakou činností prospěšný celku. Při pokusu o vyčlenění z bezdomovecké komunity se často stává, že její příslušníci „získají svého člena zpět.“ Opět připojuji výsledky měření výzkumníků v rámci kvantitativního šetření Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí (2020), kteří zjistili, že 60 % osob bez domova (z výzkumného vzorku 1 013 respondentů) má nějaké přátele se stabilní prací a vlastním bydlením (mimo okruh pracovníků sociálních služeb).

Při hodnocení životního stylu lidí bez domova se v literatuře nejčastěji objevují pojmy: základní, zjednodušený apod., což potvrzuje Kopřivová (2006, str. 22-24). Autorka

definuje životní styl člověka, který přežívá bez domova dlouhodobě a je se svou situací smířen (volí označení tulák) jako v podstatě velmi zjednodušený a srovnává jej se způsobem života, který vede většinová společnost. Autorka vymezuje, že bezdomovci z přesvědčení nemají v životě pevně daná pravidla a povinnosti, takže řeší pouze aktuální dění a snaží se uspokojovat své nejnětější potřeby, které jsou většinou skromné. Budoucnost vnímají jako příliš vzdálenou, a proto své snažení nedokážou orientovat do vzdálenějšího časového horizontu. Příslušníci většinové společnosti oproti nim směřují svá snažení k zajištění životních jistot (jídlo, bydlení nebo finanční prostředky) a jsou tedy zatíženi plněním povinností s vědomím, že pohodlný život si musí vytvářet a pracovat na něm stabilně, čehož lidé žijící dlouhodobě bez domova nejsou schopni.

Se specifickým životním stylem se pojí také zátěž, kterou lidé bez domova dlouhodobě zažívají. Uspokojení základních životních potřeb je u většiny lidí bez domova poměrně náročné, což na jednotlivce klade nemalé nároky. U lidí bez domova bylo zjištěno (Nešporová, 2020), že lidé, kteří dlouhodobě žijí na ulici a přespávají venku, musí přežít s částkou do 50 korun na den. Pro doplnění uvádím, že 39 % z této populace osob bez domova ve svém dospělém životě strávila více času ve stavu nezaměstnanosti. U lidí bez domova se také často setkáváme se závislostmi různého typu. 344 respondentů z celkového počtu 1 013 respondentů přiznalo každodenní pití alkoholu, pravidelné užívání drog přiznalo 163 osob bez domova.

Specifický životní styl lidí bez domova je spojen také se zdravotními problémy v oblasti fyzického i psychického zdraví, někdy také kombinací obou. Zdravotní obtíže připouští, až 53 % osob bez domova z celkové počtu 1 013 respondentů. (2020, online)

Způsob trávení volného času

Na úvod této kapitoly je považuji opět zdůraznit, že skupina lidí bez domova je velmi různorodá, takže i způsoby trávení volného času jsou individuální. Poznatky této podkapitoly, lze vztahovat pouze na skupinu lidí bez domova, jejichž kontext životní situace je spojen se zjevným bezdomovectvím. Většina lidí, kteří jsou postiženi skrytým a potencionálním bezdomovectvím, tráví čas odlišně a nelze je prezentovat jako obvyklé ve spojení s životní situací spojenou s bezdomovectvím. Existují velké rozdíly ve způsobech trávení volného času lidí bez domova v mladém věku a u lidí středního a staršího věku, ostatně podobně jako u většinové populace.

Marek a kol. (2012, str. 84-88) uvádí, že samotné uspokojení základních životních potřeb (jídlo, hygiena, spánek) zabere lidem bez domova velké množství času, ale přesto je jejich obvyklou náplní dne „*nenaplněnost času*“ a nuda. S touto neohraničeností času souvisí neexistence dalších jistot, např. vlastního prostoru a soukromí. Domnívám se, že neexistence soukromí je jedním z klíčových prvků, určujících způsob trávení volného času. Většina lidí bez domova nemá fyzický prostor, který by jim nabízel soukromí k aktivitám, dle jejich volby. V případě, že využívají nějakou pobytovou službu nebo ubytovnu, nezřídka nemají celý pokoj pro sebe. Jsou nuceni sdílet prostor s nějakou jinou osobou nebo osobami, což je do značné míry determinujícím prvkem v organizaci volného času. Dalšími vlivy, které mohou spolupůsobit v oblasti volného času, jsou: nedostatek finančních prostředků a neexistující nebo oslabené sociální vztahy s rodinou a přáteli mimo bezdomoveckou komunitu.

Život člověka bez domova (bez střechy) nemá řád a čas nemá pevné hranice. Pro každého člověka na ulici je proto velmi žádoucí, aby si vytvořil denní rytmus. Lidská bytost potřebuje jakousi strukturu dne k přežití. Někteří lidé bez domova vnímají jako rizikovou noc a mají tedy tzv. „převrácený režim,“ kdy v noci bdí (chodí po městě, jezdí veřejnou dopravou) a ve dne spí. Tito lidé většinou nepracují. Ti, co bývají ve dne aktivní, příležitostně pracují a mívají stále místo ke spánku. Autor uvádí, že poměrně hodně lidí bez domova tráví čas v práci, ale jsou na trhu práce zranitelní a často pracují bez pracovní smlouvy. Do jejich denního režimu obvykle také patří konzumace alkoholu a drog, čímž se jim výrazně znesnadňuje fungování ve většinové společnosti. Vágnerová a kol. (2018, str. 79-80) popisuje, že denní program mnoha lidí bez domova se do určité míry řídí rozvrhem charitativních a pomáhajících organizací, které nabízejí služby této cílové skupině. V denních centrech lidé bez domova uspokojují své základní potřeby a obcházením různých center pomoci mohou trávit většinu času. V případě, že člověk bez domova odmítá využívat pomoc sociálních služeb, je odkázán na vlastní výdělek, sociální dávky od státu, příp. vybírá popelnice, somruje nebo žebře.

Někteří lidé bez domova se scházejí na jednom místě s ostatními a tráví čas společně. Obvykle posedávají, povídají si a popíjí alkohol. Místem setkávání jsou také denní centra, nebo knihovny, kde získávají lidé bez domova přístup k informacím. Mezi lidmi bez domova jsou také tzv. tuláci, kteří upřednostňují samotářský styl života. Obvykle putují

z místa na místo. Zajímavé je, že i když mění místa pobytu a strategii přežití, lze u nich vysledovat určitý řád přesouvání.

Mnozí lidé bez domova naplňují svůj čas zájmem o okolí, nějakou ideologií nebo usilují o nalezení své identity v náboženství. Zájem o okolí často slouží jako únik, nebo sebeobrana před vlastními myšlenkami a bilancováním nad vlastní situací.

2 Formy a možnosti pomoci lidem bez domova

Tato kapitola dává přehled o základních pojmech, které se váží na bezdomovectví a usilují o prevenci a pomoc v oblasti tohoto fenoménu. Obecně lze definovat, že fenomén bezdomovectví se stává také v ČR stále více zjevným problémem, který je potřeba diskutovat a hledat cesty prevence, pomoci a cesty reintegrace v rámci multifaktorového přístupu.

2.1 Prevence bezdomovectví

Už v předchozích kapitolách této práce bylo definováno, že bezdomovectví je multifaktorovou problematikou. Řadíme jej do sociálně patologických jevů a je provázáno chudobou a extrémním sociálním vyloučením. V návaznosti se pokusím zaměřit na prevenci bezdomovectví.

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, definuje služby sociální prevence jako snahu zabránit sociálnímu vyloučení osob, které jsou jím ohroženy z důvodu nepříznivé životní situace. Cílem služeb sociální prevence je pomáhat osobám překonávat jejich nepříznivé sociální situace a ochránit tak společnost před vznikem a následným šířením nežádoucích společenských jevů.

Z dosavadních zkušeností vyplývá, že bezdomovectví je komplexní a mnohazměrná problematika, což vyžaduje také prevenci v širokém záběru lidského života ve společnosti. Velmi prospěšná se jeví nejen snaha o prevenci v oblasti ztráty bydlení, ale také snaha o preventivní snažení v oblasti zadlužování a následných exekucí, ztráty bydlení, rozpadu rodinných vztahů, zhoršování zdravotního stavu a další.

Dle Konsensuální konference o bezdomovectví (MPSV 2015, str. 48-49) pod pojem primární prevence řadíme výchovu k solidaritě s ohroženými a vyloučenými jedinci. Tento proces, může být realizovaný vzdělávacím procesem celé společnosti *„ke vnímání zodpovědnosti jedince za sebe sama a vlastní jednání, včetně vědomí společenského rozměru bytosti.“* Koncepce uvádí, že stěžejní je primární prevence, která by měla být *„aktivitou, směřující ke změně smýšlení osob ohrožených bezdomovectvím,“* a to nejlépe od útlého věku a ve všech sférách života – v rodině, v předškolním zařízení, ve škole a neměla by končit školním věkem, ale ideálně provázet tyto osoby dalšími životními obdobími. Další cílem primární prevence je minimalizování a odstraňování předsudků ze

strany institucí a osob, které přicházejí do styku s cílovou skupinou osob v tíživé situaci spojené s bydlením.

Sekundární prevence cílí na osoby ohrožené ztrátou bydlení – jedná se o lidi, kteří opouštějí instituci anebo také o osoby dlouhodobě nezaměstnané. Velký problém zde nastává s výměnou informací mezi institucemi a sociálními pracovníky, a to především z důvodu ochrany osobních údajů stanovenou zákonem.

Terciární prevence usiluje o pomoc jedincům a rodinám, které už o svou jistotu bydlení přišli, ale ještě neskončili zcela bez střechy nad hlavou. Tyto osoby nejsou zcela vymezitelné z hlediska zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách a v České republice dosud nemáme účinné nástroje, jak s touto cílovou skupinou pracovat. Sborník tak jednoznačně upozorňuje, že bude přínosné usilovat o nastavení možností k řešení situace jednotlivce nebo rodiny už před vystěhováním, což je praktikováno např. ve Skandinávii a některých dalších státech Evropy. V České republice reálně neexistuje mnoho možností k získání náhradního bydlení, aby nedocházelo ke ztrátě domova. Příčiny jsou různé, některé systémové (např. na straně pronajímatelů, nebo státu; jiné na straně jednotlivce či rodiny). Stěžejní se ukazuje nastavit kritéria pomoci a zvýšit preventivní snahy v oblasti faktické ztráty bydlení.

2.2 Reintegrace lidí bez domova

Při snaze pojednat o reintegraci do společnosti osob bez domova se opět dostáváme do hlubších vrstev složitosti fenoménu bezdomovectví. Důležitým předpokladem k reintegraci osob bez domova je solidarita mezi lidmi. Je žádoucí bořit mýty o bezdomovectví a přijmout komplexnost celé problematiky. Domnívám se, že jedině přijetí myšlenky složitosti bezdomovectví je předpokladem k práci na optimálních změnách ve společnosti, které podpoří změnu jednotlivců a rodin, postižených bezdomovectvím.

Pěnkava (2010, str. 46-48) uvádí, že v případě, že se jedinec ocitne na ulici, má největší naději na reintegraci, pokud k ní učiní kroky do jednoho roku od ztráty bydlení. Naopak po více než deseti letech na ulici naděje výrazně klesá a dochází k rezignaci. Tato slova potvrzuje také Ilja Hradecký (lidovky, 2013, online), který zdůrazňuje, že reintegrační snahy jsou velice nákladné a dlouhodobé. Dle praktických poznatků autora může jít při

reintegraci o časovou nákladnost, která odpovídá až trojnásobku času, který člověk strávil bezdomoveckým způsobem života.

Obrovský význam při snaze o reintegraci osob bez domova do většinové společnosti představuje oblast zaměstnávání. Na základě zkušeností však odborníci jednoznačně poukazují na neuspokojivou nabídku, která je na trhu práce k dispozici.

Výše popsané dává Pěnkava (2010) do širší souvislosti s rizikem recidivy a popisuje, že zajištění základního materiálního zajištění (včetně bydlení) nemusí znamenat, trvalé vyřešení životní situace osoby žijící bez domova.

Vágnerová, Scémy a Marek (2013, str. 205-207) uvádějí, že se velmi často setkáváme s mylným náhledem na reintegraci lidí bez domova zpět do společnosti. Mylným především proto, že laickou i odbornou veřejností je společnost pomyslně dělena na společnost běžnou (bydlící), která je schopna a ochotna dodržovat normy a konvence a společnost „bezdomoveckou,“ která není v souladu s většinou a neplní očekávání a normy. Reintegrační snaha by dle tohoto náhledu měla usilovat o návrat těchto „nepřizpůsobivých občanů“ zpět do většinové společnosti. Autoři jsou na základě praxe přesvědčeni, že společnost je pouze jedna a různé životní styly lidí se v rámci společnosti překrývají a jsou její přirozenou součástí.

V zahraniční literatuře (především v západních státech EU) se hovoří o třech oblastech, které je nutné řešit v rámci trvalé změny životního stylu lidí bez domova. Jde o tzv. reintegrační proces. První oblast je spojená s bydlením tzv. Re-Housing, což prakticky znamená poskytnutí střechy nad hlavou. V této fázi není člověk na ulici, ale všechny ostatní prvky životního stylu spojeného s bezdomovectvím u něj přetrvávají. Druhá oblast je spojena s návratem jedince do společnosti jako jejího platného člena tzv. resocializace. V této fázi se člověk stává potenciálním bezdomovcem a jeho snahy o návrat do společnosti se neobejdou bez pomoci sociálních pracovníků, příp. rodiny a přátel. Člověk, který prochází resocializací, ještě nemá v životě patřičné jistoty. Teprve tehdy, když má zajištěno stále vyhovující bydlení, příjem (nejlépe z pracovní činnosti, na základě pracovní smlouvy), splacené dluhy a je vypořádaný se svými návyky, můžeme hovořit o ukončeném procesu reintegrace.

Autoři dále uvádějí, že ze zkušeností ze západního světa se jeví jako velice žádoucí pracovat s lidmi bez domova terapeuticky, a to kognitivně-behaviorální terapií. Cílem této

terapie je, aby došlo k celkové změně osobnosti, na úrovni chování, myšlení i v oblasti prožívání emocí. Jeví se jako velice užitečné pracovat na emociálním prožívání člověka bez domova, které se často vyznačuje sklonem k rezignaci, vázaností k bezdomoveckému stylu života a komunitě jako takové a pracovat také na zvýšení sebevědomí klientů. Neméně důležitá je i změna myšlení, protože jedině tak je klient ochoten přijmout změny jako subjektivně pozitivní. Sekundárně nové zvládnuté - pozitivní životní změny slouží také jako nástroj k přijetí minulosti a zmírnění obav, spojených s budoucností.

2.3 Sociálně pedagogická pomoc lidem bez domova

Předmětem této kapitoly je vymezení potenciálu sociální pedagogiky jako disciplíny, jejíž poznatky mohou být užitečné v práci s lidmi bez domova. Na úvod je dobré vymežit klíčová slova: sociální pedagogika a pomoc.

Sociální pedagogika je pedagogická disciplína, která má dle (Krause, Poláčkové, at. al; 2001, str. 12) transdisciplinární povahu, tzn., že integruje poznatky nejen společenských a pedagogických věd, ale zaměřuje se také na poznatky z dalších vědních disciplín. *„Zaměřuje se na každodenní život jedince, analyzuje jeho životní situace a navozuje takové změny v sociálním prostředí, které napomáhají optimálnímu rozvoji osobnosti a minimalizují rozpor mezi jedincem a společností.“* V popředí zájmu sociální pedagogiky, dle autorů stojí nejen výchova, vzdělávání a pomoc ohroženým skupinám dětí a mládeže, ale také výchovně vzdělávací práce s marginálními skupinami.

Klíma (2009, str. 68) pojímá jako „centrální téma sociální pedagogiky, zároveň jako její obsah a cíl rozvoj sociální kreativity a vytváření a rozvíjení životního způsobu jedinců a sociálních skupin, a to ve smyslu kultivace a estetizace jejich životních způsobů tak, aby byl minimalizován rozpor mezi společností a jedincem.“ Klíma dále myšlenku rozvíjí ve smyslu, že není cílem sociální pedagogiky optimalizovat životní podmínky, ale hledat možnosti a způsoby řešení jak se s náročnými nebo tíživými situacemi a obtížemi tohoto charakteru vypořádat.

Bakošová vnímá sociální pedagogiku jako disciplínu, jejímž předmětem je životní pomoc. Nástrojem k pomoci je výchova. Autorka jí vymezuje v širším pojetí jako socializaci (nebo-li sociokulturní vývoj-evoluci), jejímž cílem je fungování ve společnosti a pomoc jedinci během jeho života při různých životních situacích. V užším pojetí cílí na

ovlivňování morálky, hodnot a snahu o napomáhání k výchově jedinců v kultivované osobnosti. Autorka dodává, že důležitými předpoklady k úspěšnému zvládnání životních nároků je dobré podporovat tzv. sociální inteligenci, které zabraňuje vzniku sociálních konfliktů. Sociální inteligence v tomto významu je výchova k iniciativnosti, koordinovanosti činností a efektivním způsobům vyjednávání, tedy ke stabilizaci jedince ve společnosti s integrací všech aspektů, které tvoří jedincovu osobnost.

Lorenzová (2001) také přisuzuje sociální pedagogice pomáhající význam. Zastává názor, že v dnešním světě se střetávají dvě „dimenze.“ První z nich představují sílící globalizační tendence a druhou v kontrastu nazývá „ohled k jedinečnému a zvláštnímu.“ Autorka doplňuje, že pokud si nějaká hodnota v dnešní rychle se měnící době zaslouží péči, pomoc a ochranu, tak je to právě jedinečnost, ne globálnost. *„Sociální pedagogové by měli předcházet sociálním konfliktům mezi jedinci a skupinami a širšími sociálními celky“* a podílet se na jejich řešení. V návaznosti autorka připojuje další důležitou oblast sociální pedagogiky, kterou je komunikace, snaha o dialog. Předpokládá, že sociální pedagogika by měla usilovat o porozumění ve všech důležitých oblastech lidského života se zachováním jedinečnosti a důstojnosti člověka.

Oblastí poskytování pomoci se zabývá také Úlehla (2005, str. 9). Autor je zastáncem systemického přístupu a o profesionální pomoci soudí, že typicky se stává poptávkou jedince v situaci, kdy selhávají obvyklé způsoby řešení problémů a náročných situací. Další možností vzniku potřeby vyhledat odbornou pomoc je aktuální nedosažitelnost obvyklých kroků, zdrojů nebo dalších podmínek, které v přechodných situacích vedly k řešení. Obvykle tedy poskytování profesionální pomoci probíhá ve zcela zvláštním kontextu, ale týká se záležitostí běžného života ve společnosti. Základním předpokladem účinné pomoci je dle autora kvalitně vedený rozhovor, který probíhá v následujícím schématu: příprava rozhovoru, otevření komunikace, dojednávání zakázky, průběh rozhovoru a ukončení. Žádnou fázi nelze vynechat, podcenit nebo jí upřednostnit. Úlehla vnímá jako rozhodující přistupovat ke klientovi s vědomím, zda při práci s klientem volíme pomoc nebo kontrolu. Úlehla zdůrazňuje, že oba tyto koncepty jsou v sociální práci velmi důležité. Pro autora je dominantou vzájemné interakce rozhovor, při kterém spatřuje jako nejdůležitější výchozí bod pro poskytnutí odborné pomoci objednávku klienta, na kterou pracovník reaguje nabídkou. V případě absence objednávky klienta Úlehla vyhodnocuje pracovníkovo jednání jako kontrolu. Při kontrole do hry vstupují

normy, které prezentují společnost jako celek, konkrétní společnost, ve které odborník působí nebo jeho vlastní přesvědčení správnosti. V závěrečné kapitole se autor dotýká také tématu, jak se vlastně stát pracovníkem v očích klienta a shrnuje, že jediné tzv. „připojením“ a dojednáváním k stanovení cíle, který určí klient. Ten nakonec také rozhodne, zda přijme nabídku pomoci a začne pracovníka považovat za profesionála.

Květenská (2008) je zastánkyní přesvědčení, že kontrola bez pomoci při výkonu pomáhajících profesí není možná, jelikož se tyto mechanismy vzájemně doplňují a prolínají a zároveň slouží jako zdroj reflexe pracovníka. Oba mechanismy autorka hodnotí jako užitečné a zároveň je vnímá jako přirozenou součást poskytování profesionální pomoci. Dává jim také informační hodnotu, protože nás i klienta orientují v aktuálním procesu poskytování pomoci a plánech do budoucna.

V ČR není profese sociálního pedagoga přesně vymezena zákonem, tudíž absolvent studijního oboru téhož názvu je oprávněn na základě svého vzdělání vykonávat profese, které se pojí s poradenstvím, výchovou, vzděláváním a sociální prací. Sociální pedagogové, tak nalézají uplatnění v celé řadě pracovních pozic, které se pojí s poskytováním pomoci.

Myslím, že je důležité při pomáhání cílové skupině lidí bez domova pečlivě rozlišovat a citlivě volit konkrétní metody poskytování pomoci. Součástí je také samozřejmě individuální (lidský) přístup a snaha o maximální profesionalitu. V praxi se pracovníci často nacházejí v situaci, kdy nevědí, jak navodit atmosféru důvěry a klienta získat pro spolupráci. Domnívám se, že je velmi užitečné diskutovat o cíleném vzdělávání sociálních pracovníků, kteří pracují s lidmi bez domova.

Další oblastí, kde vnímám potenciál sociálních pedagogů, je působnost v oblasti reintegrace osob bez domova.

2.4 Systémová pomoc lidem bez domova

V rámci platné legislativy České republiky, lze poskytovat osobám bez domova sociální služby na základě Zákona o sociálních službách č. 118/2006 Sb. za podpory vyhlášky č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách. Souvisejícím zákonem, zejména v oblasti poskytování dávek je také Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu a Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi.

Sociální služby zákon vymezuje jako služby sociální prevence a poskytování poradenství ve formě sociálního a odborného sociálního poradenství. Zákon o sociálních službách definuje služby sociální prevence, takto: „*Služby sociální prevence napomáhají zabránit sociálnímu vyloučení osob, které jsou tímto ohroženy pro krizovou sociální situaci, životní návyky a způsob života vedoucí ke konfliktu se společností, sociálně znevýhodňující prostředí a ohrožení práv a oprávněných zájmů trestnou činností jiné fyzické osoby. Cílem služeb sociální prevence je napomáhat osobám k překonání jejich nepříznivé sociální situace a chránit společnost před vznikem a šířením nežádoucích společenských jevů.*“

Pod pojem „zařízení sociálních služeb“ řadíme celou řadu zařízení, které jsou vyjmenovány v zákoně o sociálních službách, paragrafu 34. Pro cílovou skupinu lidí bez domova jsou primárně určeny služby nízkoprahových denních center a nocleháren. Dále pobytové služby, které zajišťují ubytování na přechodnou dobu, a to v azylových domech, také domy na půli cesty (pro osoby do 26 let) a terénní služby. Lidé bez domova využívají i další služby, které, jsou primárně určeny jiným cílovým skupinám, např. drogově závislým. Jedná se např. o kontaktní centra, terapeutické komunity a další.

Dle Surovky (Sborník MPSV 2015, str. 71) je cílem těchto služeb pomáhat osobám bez domova naplňovat jejich potřeby v následujících oblastech: „*ubytování, hygienický servis, strava, pomoc při uplatňování práv a obstarávání osobních záležitostí a zprostředkování kontaktu se společenským prostředím.*“

Nutnou podmínkou při poskytování všech druhů sociálních služeb je zajištění základního sociálního poradenství. Cílem je zprostředkovat osobám v nepříznivé sociální situaci potřebné informace, které mohou přispět k řešení. Specifické potřeby jednotlivých okruhů sociálních skupin osob nabízí odborné sociální poradenství. Součástí odborného poradenství je také sociální práce s osobami, jejichž způsob života může vést ke konfliktu se společností.

Dle Konsensuální konference o bezdomovectví (MPSV 2015, str. 47) prevence bezdomovectví v ČR není řešena systémově. Služby, které lze poskytovat řeší následky ztráty domova a nejde o komplexní prevenci. Chybí služby a konkrétní opatření, která by účinně předcházela samotnému vzniku bezdomovectví a absentují také služby, které by pomáhaly v reintegračním procesu. Dle Konsensuální konference by prevence bezdomovectví měla být řešena v několika resortech státní správy, nikoliv pouze na

úrovni ministerstva sociální věcí. Nejprospěšnější by byla spolupráce v rámci ministerstev školství a mládeže, zdravotnictví, spravedlnosti a místního rozvoje.

V přirozeném prostředí lidí bez domova se zpravidla poskytují terénní programy, které zahrnují činnosti sociálních pracovníků. Často je prvním úkolem tyto lidi vyhledat, formou depistáže. Základním předpokladem k oslovení člověka bez domova je získání důvěry, což je nelehký úkol (Vágnerová, et al. (2018, str. 281-285). Z praxe vyplývá, že terénní pracovníci nejsou speciálně vyškoleni v oblasti jednání s jednotlivými skupinami lidí bez domova. Ideálním řešením se zdá být, zřízení terénního multidisciplinárního týmu, tvořeného sociálním pracovníkem, lékařem, psychiatrem (terapeutem) nebo adiktologem, což, je prozatím otázkou budoucnosti. V současnosti, ale mohou být v rámci terénních programů zaměstnání tzv. peer pracovníci, kteří získali dobrou zkušenost s pomáhajícími organizacemi a chtějí ji sdílet s dalšími lidmi a tím jim pomoci. Terénní sociální pracovníci využívají jako pomocný nástroj k navázání kontaktu s lidmi bez domova také např. balíčky s potravinami, hygienou nebo ošacením. Cílem je samozřejmě předat nejen hmotné věci, ale také zprostředkovat pomoc a důležité informace osobám, které přežívají na ulici. Vytvoření podmínek k další spolupráci a nasměrování člověka k využití dalších služeb (např. denního centra), ale předpokládá, že potenciální klient bude motivovaný ke změně svého životního stylu a bude soběstačný. Otázkou k řešení zůstává, jak pomoci lidem, kteří jsou závislí na návykových látkách nebo mají duální diagnózu, a tudíž jim není umožněno využívat téměř žádné služby určené lidem bez domova.

Pro účely této práce jsem se rozhodla konkretizovat činnost jednotlivých služeb na popisu činností, které nabízí náhodně vybraný provozovatel sociální služby.

Nízkoprahová denní centra

Vybrala jsem Denní centrum U Bulhara, které provozuje NADĚJE v Praze 2. Své služby nabízí bezplatně, osobám nad 18 let, celoročně v časovém rozmezí 8.30 až 19.30 hod. Jedná se o službu, která je dostupná osobám bez domova i dalším osobám, které jsou ohrožené jeho ztrátou. Nabízí: zázemí pro hygienu, poskytnutí studené stravy a v zimě teplého nápoje, ošacení, možnost dobítí mobilního telefonu, sociální a psychologické poradenství a dostupnou lékařskou péči přímo ve středisku, což je ojedinělá nabídka denního centra. (nadeje.cz, 2022, online.) V některých centrech je možné nechat si vyprat

a vysušit prádlo nebo dostat jedno teplé jídlo. Poskytnutí služeb může být odepřeno klientům, kteří jeví známky těžké opilosti nebo požití jiných drog.

Noclehárny

Pro popis činnosti nocleháren jsem zvolila Lod' Hermes, která má kapacitu 135 lůžek pro muže a 45 lůžek pro ženy (csspraha.cz, 2022, online). Služby poskytuje bezplatně a jsou určeny osobám, které jsou zdravotně soběstačné a potřebují si zajistit lůžko k přespání, příp. hygienu a sociální poradenství. Noclehárna Lod' Hermes neumožňuje vstup osobám mladším 18 let, silně podnapilým nebo intoxikovaným, dále zdravotně indisponovaným osobám, které vyžadují péči jiné osoby nebo zdravotního zařízení a stejně také osobám, které trpí duševním onemocněním a projevují se u nich akutní fáze onemocnění. Vstup dále není umožněn osobám, které v minulosti opakovaně závažně porušily „ubytovací řád.“

Vágnerová, et al. (2018, str. 286) uvádí, že málokteré nízkoprahové zařízení dokáže reagovat na potřeby mladých lidí, které jsou odlišné od potřeb lidí ve středním a starším věku a často mezi těmito věkovými skupinami dochází ke konfliktům. Zdrojem konfliktů jsou různé hodnoty a způsoby chování. Mladí lidé vyčítají starším lidem bez domova nepravdělnou a nedostatečnou hygienu a starší lidé bez domova zase mladé viní z užívání drog a kriminálního jednání.

Domy na půli cesty

Pro popis činností jsem vybrala Dům na půli cesty v Žamberku, které provozuje Cesta pro rodinu, z.ú. Ubytování v domě na půli cesty je umožněno osobám mezi 18 a 26 lety, které opouštějí dětský domov, výchovný ústav nebo výkon trestu odnětí svobody. Osoby, které využívají služeb domu na půli cesty, jsou zpravidla v obtížné životní situaci a potřebují ubytování a pomoc v oblasti uplatňování práv a obstarávání osobních záležitostí. Služba je zacílena na rozvoj samostatnosti mladých lidí. Zařízení poskytuje pobytové a sociální služby osobám, které přicházejí z institucionálního zařízení a nalézají se tak v nepříznivé životní situaci. Provoz služby je nepřetržitý. Kapacita zařízení je 8 lůžek ve dvou jednolůžkových a třech dvoulůžkových pokojích. Služba je poskytována zpravidla na 4 měsíce s možností prodloužení na 12 měsíců. Ideou služby je naučit klienty podstatným dovednostem ve všech důležitých oblastech fungování ve společnosti a umožnit jim samostatný život. Sociální pracovníci klientům nabízejí pomoc s vyřízením

úředních záležitostí. Řeší s nimi pracovní oblast, případné dluhy, vztahy s rodinou a nejbližším okolím. Pracovníci s klienty pracují také na zvládnání praktických činností, jako je vaření, uklízení, praní, žehlení atd.; v případě jejich nezaměstnanosti mohou být klienti účastni také pracovní terapii, při které uklízí nebo tvoří drobné upomínkové předměty, příp. pracují na zahradě. (cestaprorodinu.cz, 2022, online).

Azylové domy

Pro popis činnosti azylových domů mi bude sloužit Azylový dům, který spadá pod Centrum sociálních služeb Josefa Korbela – Brno a provozuje jej Armáda spásy (armadaspasy.cz, 2022, online). Využití pobytové služby azylového domu, už není anonymní a nízkoprahové. Služby jsou určeny osobám starším 18 let, které o službu projeví zájem ve formě přihlášky, dále jsou zdravotně soběstačné (nutno doložit lékařské potvrzení), mají doklad totožnosti a jsou příjemci financí na pokrytí úhrady za poskytnutí služby, která v současné době činí 130,- Kč/den (zhruba 4030,- Kč/měsíc). Pobytová služba je vázána smlouvou a je uzavírána zhruba na jeden rok. Základním předpokladem je snaha osob ubytovaných v azylovém domě o řešení své nelehké životní situace a následné samostatné fungování. Sociální pracovníci zde pomáhají a podporují ubytované v následujících oblastech života např. zvládnání běžných činností (nakupování, vaření, hospodaření s penězi), vytvoření struktury dne, zvládnání hygieny, apod. Snaží se také s ubytovanými pracovat na běžném fungování v jednotlivých oblastech života, jejichž nedostačené zvládnání mohlo stát na straně příčin vzniku bezdomovectví. Jde např. o vyřizování dokladů, důchodů, příspěvků a dávek; oblast zvládnání závislostí. Azylový dům a jeho zaměstnanci s klienty řeší také rodinné vztahy, pracovní oblast, dluhy a následné řešení této problematiky a mohou také zprostředkovat lékařskou péči. Cílem spolupráce je zabránit propadu člověka na ulici (příp. rodiny), anebo zlepšit situaci klienta a vybavit ho schopností vrátit se do společnosti a obstat jejím nárokům.

Vágnerová a kol. (2018, str. 289) popisují, že azylové domy často suplují specifické bytové potřeby lidí bez domova. Jde o klienty, kteří trpí zdravotními problémy, nebo jsou v seniorském věku a mají nízké příjmy, které nestačí k úhradě nájemného v komerčním typu bydlení nebo v domě s pečovatelskou službou. Dalšími klienty, kteří často opakovaně využívají služeb azylových domů, jsou lidé, kteří mají vysoké dluhy a dlouhodobě se potýkají s deficitem motivace k výdělečné činnosti. V ČR tedy chybí azylové domy pro seniory, nebo pro páry. Zajímavé je zejména zjištění, že většina

obyvatel azylových domů se potýká s nudou a nejsou motivováni svou situaci aktivně řešit. Jde většinou o lidi bez domova středního a staršího věku. Autoři vidí cestu ke zlepšení v terapeutickém přístupu ke klientům a vytvořením funkční nabídky dalších služeb.

Sociální služby ČR v současném nastavení sociálních služeb počítají s tzv. **prostupným bydlením**, které je postaveno na navazujících formách bydlení, v angličtině nazývané **Housing Ready**. Avšak tyto navazující služby nejsou dle autorů dostupné. V případě, že v obci existuje možnost sociálního bydlení, kapacita je omezená a dalším důvodem nedostupnosti pro lidi bez domova může být také orientace na jiné cílové skupiny. Dle webových stránek mpsv, (2022, online) jde o vícestupňové bydlení či bydlení až po přípravě viz obrázek č. 1. Základní ideou prostupného bydlení je příprava na samostatné bydlení ve formě získání kompetencí k bydlení. Při začleňování osob do systému prostupného bydlení je kladen důraz na individuální přístup, motivaci a zejména zásluhovost. V praxi systém naráží na různou úroveň místní připravenosti (kapacita bytů, sociálních pracovníků) a na často nedostatečnou míru efektivity sociální integrace a ulpívání uživatelů v nižších nebo nestandardních formách bydlení.

Zdroj: mpsv, 2022, online

Tréninkové byty

Jedná se o speciální byty s nájemní smlouvou na vymezenou dobu (6 měsíců až 24 měsíců). Lidem bez domova, kteří se stanou klienty této služby, je poskytována sociálně aktivizační služba nebo terénní sociální práce. Princip tohoto systému spočívá v nastavení, ve kterém byt vlastní obec, nebo nějaká nezisková organizace, příp. soukromý pronajímatel a nájemníkem je sám klient. Tréninkové byty jsou dalším možným stupněm bydlení, který mohou lidé bez domova získat, za předpokladu, že si během pobytu v azylovém domě osvojili potřebné kompetence nutné k samostatnému bydlení. Klienti většinou bydlí v malých skupinkách.

Bydlení s doprovodným sociálním programem s podnájemní smlouvou

V tomto typu bydlení bydlí klienti samostatně a mají domluvené intervaly návštěv sociálních pracovníků, kteří jim pomáhají zvládat novou životní situaci a nároky z ní plynoucí. Pro klienty, kteří využívají tohoto typu bydlení, se jedná se o poslední mezikrok na cestě k plné samostatnosti v oblasti bydlení.

Samostatné nájemní bydlení

V tomto stupni už je klient zcela samostatný a není vázán nutností využívat služeb sociálního pracovníka.

V ČR se realizují také programy Housing First v překladu bydlení především, které vynechávají přípravu a sociální integraci člověka provádí formou poskytnutí standardního bydlení v krátkém časovém horizontu. *„Housing First bydlení poskytuje bezpečí, stabilitu, přináší pocit kontroly a umožňuje lidem bez domova stanovit si další životní priority.“* Součástí programu je také poměrně intenzivní sociální práce, která je vysoce individuální a podporuje ubytovaného člověka (rodinu, domácnost) v udržení bydlení a usiluje o celkový pocit spokojenosti a zdraví. Úspěšnost programu Housing First byla poprvé ověřena v praxi pilotním projektem v Brně, který se nazýval Rapid Re-Housing. Po ročním vyhodnocení bylo zjištěno, že 96 % rodin bylo schopných si bydlení udržet a platit nájemné, dle stanovených pravidel. V současné době jsou v projektu účastné některé obce a neziskové organizace.

Ubytovny

Pro úplnost ještě uvádím ubytovny, které jsou často využívány lidmi bez domova či lidmi, ohroženými bezdomovectvím. Ubytovny provozují často soukromí vlastníci, příp. patří do správy měst a obcí. Jedná se o bydlení, které není sociální službou, i když existují výjimky, kde je realizován doprovodný sociální program. Ubytovny bývají v malých městech i obcích a fungují na komerční bázi. Pokoj si zpravidla pronajímá jednotlivec nebo rodina a platí nájemné dle smlouvy uzavřené s pronajímatelem. V České republice existuje velké množství ubytoven různé úrovně nabízeného ubytování. Na ubytovnách většinou vládnu nevyhovující hygienické podmínky, nedostatek prostoru a soukromí. V médiích často v souvislosti s ubytovny slýcháme o obchodu s chudobou.

Při výčtu služeb, které cílí na lidi bez domova nebo ohrožené bezdomovectvím, nelze opomenout sociální odbory měst a městských částí v rámci celé ČR a činnost sociálních kurátorů. Nezastupitelnou úlohu mají také Úřady práce. Vedou evidence uchazečů o zaměstnání, poskytují návazné služby a vyplácejí dávky hmotné nouze.

2.5 Neziskový sektor a jeho role

Podstatnou část popisovaných služeb, které jsou určeny lidem bez domova a lidem ohroženým ztrátou bydlení v ČR zajišťují neziskové organizace. V České republice jsou největšími poskytovateli sociálních služeb pro lidi bez domova tyto organizace: hnutí Armáda spásy, občanské sdružení Naděje, Diakonie českobratrské církve evangelické, Charita Česká republika, Emauzy ČR a některé další. Organizace tohoto typu fungují na křesťanských principech a poskytují své služby v širokém okruhu sociálních (a některé také zdravotních) služeb.

První cílenou pomoc lidem v bytové nouzi začali v demokratickém Československu poskytovat manželé Hradečtí, kteří založili Naději. Základním motivem k pomoci byla snaha pomoci bližnímu, dle křesťanského učení. V současné době má Naděje pobočky po celé české republice a pomáhá nejen lidem bez domova, ale disponuje poměrně širokým portfoliem služeb. Naděje jako jediná organizace v ČR provozuje specializované lékařské ordinace pro lidi bez domova. Jedná se o ordinace stomatologa, gynekologa a psychologa. Mimo tyto služby jezdí její týmy také do terénu a poskytují pomoc přímo na ulici a na vytipovaných místech. Naděje provozuje centra krizové pomoci, noclehárny, azylové

domy a v rámci návaznosti služeb také tréninkové byty (Lidé bez domova – nadeje.cz, 2023, online)

Postupně se k Naději přidávaly další organizace, které začaly provozovat noclehárny, denní centra a azylové domy. V roce 1990 obnovilo svou činnost také hnutí Armáda spásy, které pomáhá lidem bez domova řešit jejich aktuální situaci a usiluje o reingeraci zpět do společnosti. Provozuje široké spektrum služeb, které pomáhají nejen lidem v bytové nouzi. Služby Armády spásy vytváří komplexní nabídku pomoci lidem bez domova (podobně jako výše zmíněná Naděje nebo Charita ČR) a mimo jiné nabízí také službu sociální rehabilitace. Cílem této služby je získání soběstačnosti, prostřednictvím nácviku chybějících nebo oslabených dovedností. Lidé, kteří se v Armádě spásy účastní sociální rehabilitace se učí pracovat s moderními počítačovými technologiemi a zlepšují své komunikační dovednosti v soukromí i na úřadech. V rámci sociální rehabilitace jim sociální pracovníci pomáhají uplatňovat svá práva a oprávněné zájmy a zprostředkovávají jim také kontakt se sociálním prostředím (armadaspasy.cz, 2023, online).

Organizace, které poskytují pomoc lidem v náročných životních situacích většinou spolupracují s návaznými organizacemi jako např. s potravinovou bankou. Česká federace potravinových bank je zastřešující organizací potravinových bank v České republice. V ČR aktuálně funguje 15 potravinových bank a jeden centrální sklad. V každém kraji je jedna potravinová banka, která spolupracuje s odběratelskými organizacemi, které potraviny distribuují konečným příjemcům. Potravinové banky získávají potraviny od obchodních řetězců, z potravinových sbírek, od evropského programu potravinové pomoci, pěstitelů a také jednotlivců. Cílem je neplýtvat potravinami, které mají ukončenou dobu minimální trvanlivosti a předat je lidem, kteří jsou v nouzi, a nezbyvá jim dostatek peněžních prostředků k nákupu potravin. Činnost potravinových bank je orientována na lidi v nouzi a podporuje jednotlivce, rodiny a také seniory. *„V roce 2022 potravinové banky shromáždily přes 11 300 tun potravin a pomohly, více než 300 tisícům lidí prostřednictvím 1368 odběratelských organizací.“* (potravinovebanky.cz, 2023, online)

Důležitá je také pomoc z oblasti různých projektů, které mohou velice dobře přispívat ke snaze o reintegraci osob bez domova. Rozsah práce neumožňuje četnější výčet, pro příklad uvádím inspirativní projekt s názvem „Nejdřív střecha“ (nejdrivstrecha, 2023, online). Tento projekt začal realizovat Vojtěch Sedláček, v roce 2015. Administrací se

zabývá Výbor Dobré vůle - Nadace Olgy Havlové. Cílovou skupinou jsou lidé bez domova v 15-ti městech ČR, kterým projekt nabízí měsíční příp. dvouměsíční ubytování zdarma a pomoc sociálních pracovníků, zejména s vyřízením dokladů, hledáním práce a dalšího ubytování. Za 102 měsíců podpořil projekt 2547 lidí bez domova. Např. „*Milana, 59 let, který přišel do střediska sociálních služeb požádat o pomoc. Na ulici se ocitnul poprvé. Jeho sociální situace byla špatná již delší dobu, ale pomáhala mu sestra, u které také rok a půl bydlel. Ale i ta se dostala do finanční tísně, a tak zůstal bez střechy nad hlavou. Díky podpoře projektu Nejdřív střecha mu byl zajištěn nocleh. S pomocí sociálních pracovníků si vyřídil doklady a zaevidoval se na úřadu práce. Po uplynutí jednoho měsíce si dokázal platit ubytování sám a potom přešel do komerční ubytovny.*“

Na možnost pracovního uplatnění lidí v sociální tísně se dlouhodobě orientuje časopis Nový Prostor. Prodejce časopisu můžete potkat v ulicích Prahy, Brna a v dalších městech České republiky. Aktuálně prodejci získávají časopisy za 30 Kč a prodávají je za 60 Kč.

Další možnosti především z oblasti pracovní (pro lidi bez domova) a pro většinovou společnost volnočasovou nabízí sociální podnik Pragulic. Činnost provozuje od roku 2012 a lidé bez domova, zde fungují jako průvodci po hlavním městě. Pragulic se snaží bořit stereotypy o bezdomovectví, a navíc pomáhá vracet pocit důstojnosti a užitečnosti lidem, kteří mají žitou zkušenost s bezdomovectvím ([Home – Pragulic, 2023, online](#)).

ČR je také členem evropské federace národních organizací FEANTSA, do které je zapojeno přes 130 organizací z 30 zemí, které společně usilují o konec bezdomovectví v Evropě ([What is FEANTSA, 2023, online](#)). Naše členství realizuje Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR.

2.6 Inspirativní možnosti pomoci v rámci bezdomovectví ve vybraných státech EU

Česká republika se s bezdomovectvím potýká už třetí desetiletí a za tu dobu přijala mnohá opatření v boji, proti zvyšujícímu počtu lidí bez domova. Věřím, že existuje politická vůle k přijetí tzv. „zákona o sociálním bydlení,“ který výrazně pomůže k zmírňování bytové nouze. Na závěr teoretických zjištění doplňuji inspiraci ze zahraničí, která se v oblasti řešení bezdomovectví velmi osvědčila.

Finsko

Dle webových stránek listu Guardian (2019, online) je Finsko jediným státem v rámci EU, kde se podařilo výrazně snížit počet lidí bez domova. Strategií, která vedla k tomuto úspěchu, byla cesta bezpodmínečného bydlení tzn. Housing First. Program začal být realizován v Helsinkách, od roku 2008. Finsko se v minulosti také pokoušelo o dostupné bydlení, které funguje na principu zásluhovosti, ale nebylo úspěšné. Z tohoto důvodu se rozhodlo lidem bez domova pomoci k bydlení bezpodmínečným. Prvním krokem byl závazek na výstavbu 2 500 nových bytů, zrušení ubytoven a nocleháren. V rámci strategie Housing First Finsko za podpory státu, obcí a neziskových organizací připravilo k nastěhování 3 500 bytů. Od spuštění Housing First klesl počet lidí bez domova o více než 35 %. Např. v Helsinkách zůstalo pouze jedno zařízení jako nouzový nocleh s kapacitou 50 lůžek. Zjevné bezdomovectví, kdy bylo možné vidět lidi bez domova spát v parcích a lesích téměř vymizelo. Součástí pomoci, ale zůstávají služby pomáhajících pracovníků. Osoby, které se podaří ubytovat mají stále tytéž problémy, které měly i před získáním bydlení. Bývalý ministr, za jehož vlády došlo ke spuštění programu Housing First Jan Vapaavuori dodává: *"Mnoho dlouhodobých bezdomovců má závislosti, problémy s duševním zdravím, zdravotní stavy, které vyžadují neustálou péči. Podpora zůstává nutností."* Např. v jednom bloku vystavených bytů podporuje sedm zaměstnanců 21 nájemníků. Podpora spočívá v pomoci s vyřízením dokumentů, zařízením dalšího vzdělávání, nebo společným trávením času a učením se základním dovednostem, spojených s domácností. Nájemníci hovoří o zázraku, protože někteří z nich mají první komfortní bydlení za celou svou dospělost. Musí standardně platit nájemné a v případě, že nemají dostatek finančních prostředků, tak si mohou požádat stát o příspěvek.

Finsko samozřejmě muselo vynaložit obrovské množství finančních prostředků na výstavbu a přestavbu bytů a posílit řady sociálních pracovníků – hovoří se až o částce 250 milionů eur. Předchozí systém péče o lidi bez domova byl také nákladný a průzkum na toto téma ukázal, že „úspory v nouzové zdravotní péči, sociálních službách a soudním systému činily až 15 tisíc eur ročně na každého bezdomovce v řádně podporovaném bydlení.“

Nutné je také podotknout, že v Helsinkách bydlí každý sedmý člověk v městském bytě a 60 % všech bytů je ve vlastnictví hlavního města, které také vlastní stavební společnost.

Existuje také procentuální vyjádření, které určuje, že v každé nové čtvrti musí být 25 % bytů, určených pro sociální bydlení.

Finsko také pracuje s lidmi, kteří jsou ohroženi bezdomovectvím. V rámci Housing First byly zřízeny speciální týmy, které slouží k prevenci v oblasti ztráty bydlení.

Německo

V průběhu roku 2020 bylo v Německu bez domova 417 000 lidí (včetně migrantů). Mezi lidmi bez domova se v Německu (bagw.de, 2022, online) řadí osoby bez trvalého bydliště, tzn. všichni lidé, kteří jsou zjevně bez domova, nebo využívají některou ze sociálních služeb a jsou ohroženi ztrátou bydlení. Otázkou bezdomovectví se zabývá sociální organizace s názvem „Pracovní sdružení na pomoc nebydlícím“ (BAG W). BAG W má v Německu 60letou tradici a jejím cílem je pomáhat lidem bez domova. Součástí její činnosti je tvorba statistiky, která dává přehled nejen o demografických ukazatelích bezdomovecké populace, ale také o typu a četnosti využívaných služeb. Německo se potýká s celkovým nedostatkem bytů, který se snaží řešit novou výstavbou v zjednodušeném stavebním řízení, ale faktem zůstává, že počet dostupných bytů nepokrývá poptávku. Fond sociálních bytů postupně klesá a zvyšuje se počet lidí, kteří žijí v chudobě. Dle BAG W se bezdomovectví týká především jednotlivců, párů a samoživitelů. Téměř třetina z celkového počtu lidí bez domova nemá německé občanství. Vzhledem k výše popsanému hledá Německo cesty, jak pomoci lidem na ulici v krajní nouzi. Jednou z těchto možností jsou tzv. spací kapsle (ulmernest.de, 2021, online) . Kapsle mají ochránit lidi bez domova, zejména v zimních měsících. Cílem je otestovat, zda kapsle ochrání své obyvatele před vznikem omrzlin. Zkušební instalace proběhla ve městě Ulm v lednu 2021 a v současné době se vyhodnocuje její provoz. Kapsle jsou vodotěsné a větru vzdorné, zároveň v nich cirkuluje vzduch a je možné propojit je vysílačkou. Do jedné kapsle se vejdou dva lidé. Ambicí tohoto nouzového přenocování není poskytnout alternativu k dočasnému pobytovému zařízení, ale mělo by sloužit jako alternativa k přenocování venku.

Rakousko

V roce 2020 bylo v Rakousku evidováno přibližně 19 900 osob bez domova. Jedná se o čtvrtý rok v řadě, kdy se jejich počet snížil. Principy Housing First se realizují také v Rakousku. Dle informací MPSV (socialnibydeni.mpsv.cz, 2017, online) představoval

podíl sociálního bydlení zhruba 24 % z celkového bytového fondu v zemi. Systém financování sociálního bydlení v Rakousku je založen na kombinaci dlouhodobé veřejné půjčky, která je nastavena pro dlužníka za příznivých podmínek. Další možností jsou veřejné granty, propojené s komerčními úvěry a dluhopisy.

Rakousko bojuje proti chudobě také inovativním projektem, který není přímo spjat s bezdomovectvím, ale domnívám se, že funguje na preventivní bázi (zpravy.aktualne, 2019, online). Jedná se o tzv. sociální supermarkety. Jednou za týden zde může nakoupit rodina nebo jednotlivec, kteří si vydělají nižší částku, než je stanovena minimální mzda. Hodnota nákupu se nesmí dostat přes 30 euro, protože ideou je, aby se dostalo na všechny potřebné. Zboží do supermarketů dodávají obchodní řetězce zdarma. Zboží, které obchodní řetězce nemohou prodat v klasické prodejně, má často pouze poškozený obal, nebo nesprávnou etiketu. Vždy je zdravotně nezávadné. Touto ekologickou a myslím, že i etickou cestou, se tedy zboží dostane k zákazníkům, kteří jej spotřebují. Jedná se o zboží, které by jinak obchody musely likvidovat, což by pro ně bylo zbytečně nákladné. V Rakousku v současné době stoupá poptávka po této nákupní možnosti, protože lidé se ve stále větším měřítku dostávají do finančních nesnází.

Anglie

Podobný projekt odstartovala v roce 2019 Velká Británie, která ještě přidala síť kaváren, které fungují na podobném principu. Systém organizuje „The Real Junk Food Project“ (realjunkfoodbrighton.co.uk, 2019, online). Zaměstnanci kaváren potraviny získávají ze supermarketů a od místních prodejců. Potraviny, které z těchto zdrojů získají, zvaží a zpracují, následně je servírují v síti 127 kaváren. Bonusově také zbylé potraviny rozdávají. Kavárny nejsou primárně určeny lidem bez domova nebo lidem v nouzi, ale fungují pro všechny, kteří mají zájem na tom, aby se neplýtvalo, a kteří chtějí strávit nějaký čas s podobně smýšlejícími lidmi. Funguje zde pravidlo: „zaplat' tolik, na kolik se cítíš.“ V praxi do kaváren této sítě chodí lidé, kteří chtějí projekt podpořit a dávají tak možnost, aby se zde stravovali ti, kteří mají nízké příjmy. V Londýně jednu takovouto kavárnu založila Chrissy Weller, která k celému konceptu dodává: „Rádi tu přivítáme kohokoliv, zaplatit může, kolik chce, klidně nic.“ (theguardian.com, 2019, online)

3 Výzkumné šetření o vnímání pomoci lidmi bez stálého domova v kontextu malého města

Empirická část navazuje na teoretické poznatky zpracované v předchozích kapitolách, které slouží jako teoretický základ k návaznému kvalitativnímu šetření. Výzkumné šetření je zpracováno formou polostrukturovaných rozhovorů s vybranými příjemci potravinové a materiální pomoci v Litomyšli.

3.1 Metodologie výzkumného šetření

„Výzkum je systematický způsob řešení problémů, kterým se rozšiřují hranice vědomosti lidstva. Výzkumem se potvrzují či vyvracejí dosavadní poznatky, anebo se získávají nové poznatky.“ (Gavora, 2000, s. 11)

Cílem výzkumného šetření je zjistit, jakou pomoc, vnímají lidé bez domova jako prospěšnou a příp. vedoucí k reintegraci v kontextu malého města.

Domnívám se, že v literatuře není dosud dostatek informací o lidech, kteří žijí pod střechou, ale domov v jejich životě chybí. Cílová skupina není homogenní. Předpokládám, že pokus o hlubší vhled do každodennosti těchto lidí může být užitečným podkladem pro dialog s odbornou veřejností.

V rámci výzkumného šetření byla stanovena hlavní výzkumná otázka a 4 okruhy dílčích výzkumných otázek, které tvořily nosnou část rozhovoru a uváděly základní témata rozhovoru.

HVO: Jakou představu mají lidé bez domova, žijící v malém městě o možnostech a formách účinné pomoci, které by mohly být řešením jejich tíživé sociální situace?

DVO 1: Jak obvykle lidé bez domova tráví svůj den?

DVO 2: Jaké formy pomoci lidé bez domova využívají a hodnotí jako užitečné?

DVO 3: Jaká nabídka pomoci schází?

DVO 4 Jaká oblast pomoci se jeví jako nejlépe využitelná pro spokojenou budoucnost?

K naplnění cíle výzkumného šetření, vedly odpovědi respondentů na 16 tazatelských otázek (seznam otázek příloha B).

Vzhledem k cíli výzkumného šetření jsem se rozhodla k volbě kvalitativního výzkumného šetření. Dle Švaříčka a Šed'ové, (2007, s. 17.) je cílem kvalitativního výzkumu „za pomoci celé řady postupů a metod rozkrýt a reprezentovat to, jak lidé chápou, prožívají a vytvářejí sociální realitu.“ Strauss a Corbinová doplňují, že kvalitativní výzkum je vhodný v případě, kdy se výzkumník „snaží odhalit podstatu něčích zkušeností s určitým jevem“ (1999, str. 11).

Sběr dat jsem uskutečnila formou polostrukturovaných rozhovorů s příjemci potravinové a materiální pomoci v Litomyšli (osobami bez domova). Základní schéma rozhovoru tvořilo 16 tazatelských otázek (seznam otázek se nachází v příloze B). Volbu polostrukturovaných rozhovorů jsem učinila především z důvodu větší svobody a prostoru při jejich průběhu. U tohoto typu rozhovoru není stanoveno striktní pořadí témat a otázek. Je dáno „jádro interview,“ tedy minimum témat a otázek, které je pro naplnění cíle rozhovoru nutné probrat. Jeví se jako užitečné, že v průběhu polostrukturovaného rozhovoru vzniká prostor pro doplňující otázky a témata, která mohou pomoci snížit napětí respondenta a tvoří tzv. „nadstavbu rozhovoru“. Ta může vést k lepšímu pochopení zkoumané problematiky, posunout rozhovor do větší hloubky, nebo zachytit důležitý kontext interview. Přínosem mohou být tato doplnění i u závěrečného vyhodnocení výzkumu (Miovský, 2006, str. 160).

Rozhovory jsem zaznamenala v audio podobě na mobilní telefon a následně je přepsala do dokumentu Microsoft Word ve svém notebooku. Následoval tisk jednotlivých přepisů a dílčí zpracování prostřednictvím postupů zakotvené teorie (Grounded Theory). Dle autorů Strausse a Corbinové (1999, str. 14), jde o „teorii induktivně odvozenou ze zkoumání jevu, který reprezentuje. To znamená, že je odhalena, vytvořena a prozatímně ověřena systematickým shromažďováním údajů o zkoumaném jevu a analýzou těchto údajů.“ Dle Hendla (2016, str. 243) je cílem zakotvené teorie nalezení „specifické substantivní teorie, která se týká jistým způsobem vymezené populace, prostředí nebo doby.“

Základními prvky zakotvené teorie jsou koncepty, kategorie a propozice, neboli tvrzení. Teoretické pojmy jsou základními jednotkami analýzy, které slouží jako podklad ke konceptualizaci dat. Kategorie představují základ teorie, která díky výzkumnému šetření vzniká. Propozice, neboli tvrzení jsou formulované a zobecněné vztahy mezi kategorií a koncepty a mezi kategoriemi.

Kódováním se „rozumí rozkrytí dat směrem k jejich interpretaci, konceptualizaci a nové integraci.“ (Hendl, 2006, str. 246). Rozlišujeme tři typy kódování – otevřené, axiální a selektivní kódování.

Data - shromážděná v průběhu rozhovorů jsem následně analyzovala technikou otevřeného kódování a interpretovala je pomocí „vyložení karet“.

„Při otevřeném kódování je text jako sekvence rozbit na jednotky, těmto jednotkám jsou přidělena jména a s takto nově pojmenovanými (označenými) fragmenty textu potom výzkumník dále pracuje.“ (Švaříček, Šed'ová a kol., 2007, s. 211)

Při práci s daty jsem vytištěné rozhovory opakovaně četla a vyhledávala slova, slovní spojení, pojmy a vyjádření, které se staly kódy. Kódy jsem odlišovala barevnými fixy. Vždy jsem se snažila, aby měly přímou souvislost s výzkumnými otázkami. Postupně přibývaly další nové kódy, které jsem systematicky kategorizovala. Vytvořila jsem tímto způsobem kategorizovaný seznam kódů, se kterým jsem dále pracovala. Odpovědi respondentů, systematicky utříděné do kategorií, vytvořily obrazec (linku) a daly tak možnost při interpretaci dat převyprávět text dle vytvořených kategorií. Technika pomohla odhalit nové souvislosti a odhalit skryté významy.

Mnou vytvořené kategorie jsou následující:

Kategorie č. 1 – Každodennost lidí bez domova

Kategorie č. 2 – Vnímání pomoci lidmi bez domova

Kategorie č. 3 – Chybějící služby a možnosti pomoci očima respondentů

Kategorie č. 4 – Formy pomoci, které respondenti vnímají jako dobře využitelné pro spokojenou budoucnost.

3.2 Charakteristika výzkumného souboru

Primárně se bude jednat o klienty Farní charity v Litomyšli, kteří jsou příjemci potravinové a materiální pomoci. V organizaci jsem zaměstnaná jako sociální pracovník, takže se s cílovou skupinou setkávám v rámci výkonu své profese. Výzkumný soubor jsem zvolila na základě záměrného výběru vzorku, který se řadí mezi nepravděpodobnostní metody výběru a je v kvalitativním výzkumném šetření nejčastěji

používanou metodou. Dle Miovského (2006, str. 135) je „*postupem pro výběr výzkumného vzorku cílené vyhledávání účastníků podle jejich určitých vlastností, kritériem výběru je právě vybraná (určená) vlastnost (či projev této vlastnosti) nebo stav (např. příslušnost k určité sociální nebo jiné skupině)*.“ Pro doplnění uvádím další metody, které patří do stejné skupiny metod. Jedná se o totální výběr, samovýběr, metodu sněhové koule, a příležitostný výběr (Mioviský 2006, 130-135). Mým kritériem výběru respondentů do výzkumného vzorku byla „bytová nouze“ respondentů. Oslovila jsem 6 respondentů, 2 ženy a 4 muže, kteří žijí v nejistém nebo nevyhovujícím bydlení a také osoby, které jsou ohroženy ztrátou bydlení z důvodu nedostatku finančních prostředků nebo z důvodu jiných sociálních bariér (dle typologie ETHOS).

Všichni mnou oslovení respondenti žádost o účast ve výzkumném šetření přijali. Se všemi informanty přicházím do kontaktu v rámci pracovní činnosti a mám s nimi navázaný profesionální vztah. Domnívám se, že uvedená skutečnost byla pro výzkumné šetření pozitivem, protože umožňuje snáze vytvořit atmosféru důvěry. Toto nastavení umožňuje prozkoumat problematiku detailněji a vést interview do větší hloubky. Zároveň jsem si byla vědoma limitů ve vlastní osobě a snažila se zachovat nestrannost. Úskalí jsem vnímala především v subjektivním hodnocení a projekci vlastních zkušeností.

R1:

Žena – věk 62 let. Bydlí na sociální ubytovně města. Problémy s bydlením u ní trvají 5 let. Hlavní příčinu ztráty bydlení respondentka vnímá jako důsledek negativního vlivu bývalého partnera, který ji přesvědčil ke stěhování z nájemního bytu, který byl pro respondentku cenově dostupný.

R2

Žena – věk 56 let. V posledním půl roce bydlí střídavě na ubytovně a u kamarádky. Po smrti druha (před 2 lety) se přestěhovala k synovi a jeho rodině. Soužití bylo problematické a v posledních měsících vyústilo v hádky, které syn ukončil vystěhováním matky.

R3

Muž – věk 47 let. Bydlí na sociální ubytovně města. Problémy s bydlením má více než 10 let. Hlavní příčinu ztráty bydlení respondent přikládá vnějším okolnostem. Dříve žil u

matky, která si našla přítele. Respondent tedy společnou domácnost opustil. Ubytovnu si zvolil jako dočasné řešení, které se stalo trvalým.

R4

Muž – věk 42 let. V době výzkumného šetření občas přespal u někoho, kdo mu to dovolil, ale hodně času trávil venku. Oficiální místo k bydlení, tedy nemá žádné. Problémy s bydlením má v životě opakovaně. V nedávné době se vrátil z výkonu trestu a přišel o rodinné zázemí, které mu dosud poskytovalo oporu.

R5

Muž - věk 58 let. Bydlí v rozpadající se „chatě“ v zahrádkářské kolonii (jedná se spíše o příbytek – bez elektřiny a vody). Dříve trávil pracovníčně hodně času mimo ČR a vždy volil nabídky, které byly spojeny s ubytováním. Před 4 lety se mu zhoršil zdravotní stav a vrátil se do Litomyšle. Podporu u své rodiny nenašel a úspory mu nestačily na zaplacení kauce, takže zvolil možnost ubytovat se v pokoji městské ubytovny.

R6

Muž - věk 26 let. I tento respondent pobývá na sociální ubytovně města. Jeho problémy s bydlením trvají od 18 let, kdy byl ukončen jeho pobyt v dětském domově.

3.3 Etika výzkumného šetření

V rámci výzkumného šetření jsem se snažila dbát etického kodexu výzkumníka a respektovat limity, dané etikou. U samotného oslovení respondentů s prosbou o účast ve výzkumném šetření bylo zdůrazněno, že účast je zcela dobrovolná a není žádným způsobem spojená s výdejem materiální nebo potravinové pomoci. Jedinou podmínkou účasti ve výzkumném šetření, byl podpis tištěného informovaného souhlasu s využitím výzkumného rozhovoru (příloha A), s jehož obsahem jsem informanty slovně seznámila a dala jim dostatek času k jeho přečtení. Všichni účastníci výzkumného šetření byli informováni, k jakému účelu data budou sloužit, jakým způsobem budou zaznamenána a následně uchována a byli ujištěni o jejich anonymním použití. Dále byli informanti seznámeni s předběžnou časovou náročností rozhovoru, kterou jsem odhadovala na cca 1 hodinu. Nahrané rozhovory jsem po vyhodnocení výzkumu smazala z mého mobilního

telefonu a uchovala je pouze v mém soukromém počítači v souboru, který je chráněn heslem.

Vzhledem k cíli výzkumného šetření jsem se potýkala také s otázkou jak, co nejvíce zmírnit případné emoční vypětí účastníků výzkumu při reflexi osobních otázek. Byla jsem si vědoma, že většina respondentů v podobné situaci ještě nebyla a že jistý druh nejistoty je očekávatelný. Snažila jsem se respondentům zajistit klidné zázemí kanceláře a ubezpečit je, že každé vyjádření je cenné a má svůj význam. Tempo každého z rozhovorů se řídilo respondentem a usilovala jsem nejen o dostatek prostoru k odpovědím, ale také o navození atmosféry sdílnosti k vyjádření myšlenek a pocitů.

Polostrukturované rozhovory probíhaly v letních měsících roku 2022.

3.4 Interpretace dat

Kategorie č. 1 – Každodennost lidí bez domova

Každodennost lidí, kteří nemají domov, je velmi různorodá, avšak ze získaných rozhovorů vyplynulo, že ve výzkumném souboru **není oficiálně spojena s pracovní činností**, konanou na základě pracovní smlouvy. Jen velmi malé části respondentů se daří najít brigádu nebo práci alespoň na částečný úvazek. Např. **R4** uvedl: „*Vždycky jsem pracoval na sezónu u táty, ale před posledním kriminálem se tam něco stalo a teď už tam nemůžu. Je to na pytel. V krimu jsem do práce chodil a splatil taky nějaký dluhy, aspoň. Teď jen přežívám*“ Své místo mají také oslabené pracovní návyky, což přiznává **R6**: „*Na sezónu mám občas ty veřejný práce. Je to strašný, za každého počasí a vedoucí směny je na mně zasedlej. Na rovinu nejsem pracant roku. Někdy chodím pozdě, nebo makám hodně pomalu, ale je tam docela dobrá parta. Dobrý je, že si potom můžu koupit cigára a pivo.*“ Příčinou nezaměstnanosti mohou být také **zdravotní problémy** na straně informantů, k čemuž se vyjadřuje **R1**: „*Už tak čtyři roky nemůžu pracovat. Dřív jsem uklízela nebo dělala třeba pomocný práce někde v kuchyni.*“ *Do práce nechodím, protože jsem nemocná, mám už patnáct let chromou nohu a poslední roky už chodím jen s chodítkem a stejně mizerně. Je to na prd.*“ Částečně v podobném duchu vyzněla také odpověď **R2**: „*Teď žádnou práci nemám. Po covidu jsem už práci nenašla. Taky doma jsem byla celkem potřeba, protože syn měl ženu v léčebně, a tak jsem se musela starat o vnoučka. Teď se mi taky zhoršilo zdraví, mám problémy se zádama. Ta práce u syna mi*

dala zabrat, taky se tam dost pilo a to člověku taky nepřidá“ Stává se, že jsou respondenti **zaměstnávání tzv. „na černo“**, což je pro ně velmi nevýhodné. **R3** k problematice uvádí: „*Celej svůj život nějak pracuju a i teď mám brigádu. Je to zase jenom na sezónu, od jara do podzima. Problém je, že nemám smlouvu a peníze dostávám bokem. Ono to ani přiznat nemůžu, protože by mě vyhodili z evidence pracáku, dostávám taky dávku na dietní stravování a o to všechno bych přišel.*“ Vyjma strachu o vyřazení uchazeče o zaměstnání z evidence dochází při práci bez smlouvy také k situaci, kdy nevzniká účast na důchodovém pojištění ani nárok na dávky, plynoucí z nemocenského pojištění. Většina respondentů má dluhy z minulosti, které je následně vedou k úvaze, zda se jim pracovní činnost vůbec vyplatí. **Všichni účastníci výzkumu jsou tedy v současné době oficiálně nezaměstnaní a pobírají dávky státní sociální podpory**, podobně jako **R5**: „*Jsem v evidenci úřadu práce. Ještě tak před čtyřma rokama jsem chodil, aspoň kopat nebo dělat něco rukama. Teď už to nedávám fyzicky. Mám se hůř, ale aspoň se s nikým nedohaduju. Bylo to pro mě zátěžový...i na hlavu.*“

Každodennost lidí bez domova a zřejmě také nezaměstnanost mohou být do určité míry ovlivněny také **psychickými obtížemi**, které mohou být někdy nediodagnostikované. Uvedly je celkem 4 respondenti, mezi nimi také **R2**: „*Pořád musím myslet na to, co se mi stalo. Celej život se starám o děti a oni mě potom vyhodí na ulici? Jsem rozhozená a bojím se, co bude.*“ (Následují slzy a krátká pauza na uklidnění.) Také **R4** přiznává psychické obtíže: „*Psychika... jak to říct slušně? ... jsem totálně v koncích. Je toho na mě moc, prostě...*“ Dlouhodobý život bez domova jednoznačně ubírá na kvalitě psychického i fyzického zdraví a toto tvrzení potvrdily téměř všechny výpovědi respondentů. **R5**: „*Jo. Nemůžu fyzicky makat, mám těžkou cukrovku a další trable, ale jinak je mi docela dobře. Na jaře jsem měl dlouhou chřipajznu a z ní už jsem se konečně vylízal. Psychická stránka – takhle asi dobrá. Jsem rád sám.*“ Někteří respondenti připustili také **nadužívání alkoholu a tabáku**: např. **R1**: „*Dřív jsem hodně nasávala, ale poslední roky musím brát léky, takže už piju jen příležitostně. Cejtím se líp celkově. Ten můj bejvalej druh mi zničil celej život a chvílema jsem měla pocit, že to po psychický stránce nedám, ale už to de.*“ **R3**: „*Tělo dobrý, i když po covidu jsem měl problémy se srdcem. Co je pořád horší je ta depka nebo co to je, víte? Už jsem byl několikrát na psychiatrii ve Svitavách, ale stejně, musím pořád chodit, něco dělat, abych nemusel myslet. Na ty prášky nemůžu pít, ale někdy to poruším a pak je to ještě horší.*“ Kouření i alkohol v odpovědi zmínil **R6**: „*Jsem zdravej, pokud nepočítám, že nemám moc zubů, čerstvě jsem bez slepáku, kouřím jako továrna a*

mám rád pivo.“ (Následuje smích respondenta.) K problému s nadužíváním alkoholu se vyjádřil také **R4**: „Často se mi stává, že piju a potom nevím, co dělám. Snáz si tak pomůžu, abych zapomněl na všechno zlé.“

Co se týče konkrétních způsobů trávení volného času, i zde jsem při analýze dat zaznamenala širší spektrum odpovědí, např. **R3** **tráví čas aktivně, pohybem**: „*Já nedokážu zůstat v klidu, nedá mi to, takže pořád chodím. Pořád dokola. Trasy moc neměním. Co bych taky dělal na ubytovně?*“ Naopak **R1** je determinována sníženou pohyblivostí, což dokládá její vyjádření: „*Někdy musím jít něco vyřídit nebo k doktorovi, na nákup apod., ale ráda si jen tak čtu nebo koukám na televizi. Mám svoje oblíbený seriály a na ty se koukám pravidelně. Taky pravidelně vařím.*“ Relativně klasickou náplň volného času ženy (babičky) uvedla také **R2**: „**Ráda jsem pomáhala synovi s vnoučkem a taky kamarádkám. Jsem ráda mezi lidma a jen tak si povídám.**“ Často se v odpovědích objevovalo, že lidé bez domova rádi tráví čas s kamarády a známými. **R4**: „**Potkávám se s kámošema, máme svoje místa, často si dáme nějaký pití, když jsou peníze. V poslední době jsem, ale venku a tak je to fakt o tom, abych přežil, než, abych si něco mohl užít.**“ **R6**: „*Když se nemusím nikde hlásit, tak jsem rád v Pardubicích. Je to tam lepší a je tam i víc, co dělat. Mám tam kámoše a taky bráchu se ségrou.*“ **R5**: „*Já už nemám šťávu něco vymyšlet. Dělán jen to, co musím. Rád jsem se díval na sport v televizi, to mně bavilo, ale nemám televizi.*“

Součástí mapování volného času byl také dotaz, zda žijí respondenti ve vztahu a zda udržují kontakt s rodinnými příslušníky. **Zkušenost s životem v dětském domově** ovlivnila **R6**, který uvedl: „*Vyrostli jsme se ségrou a bráchou v děcáku, a tak teď držíme při sobě, jak to jde. Jsem nejstarší a jezdím za něma. Holku nemám.*“ Další respondenti přiznali nestabilní a často nefunkční nastavení v **orientačních rodinách** a nezářídka také **rozpady současných vztahů v rodině i partnerství**. **R1** zabrousila také do rodinné historie a k současné situaci dodala: „*Jen se synem. Máma mi umřela hodně brzy a tátu jsem nepoznala. Byly jsme doma čtyři holky. Máma hodně pila. Ani nevím, jestli ségry ještě žijou. No nic. Co bylo je už za mnou. Kvůli bejvalýmu jsem skončila tady, takže toho už nechci v životě potkat. Byla jsem, tak hloupá!*“ Ostatní respondenti vypovídali spíše o zanedbaných vztazích: **R5**: „*Od té doby, co mi umřel můj kámoš a jeho žena, tak jsem skoro pořád sám. Žili vedle mojí budky v kolonii (zahrádkářská kolonie – pozn. tazatelky). Už mám jen bratra, ale je to v podstatě cizí člověk, dělá, že mě nezná. Rozhodně se*

nevidáme.“ O nefunkčním zázemí v rodině se rozhovořila také **R2**: „Výrostla jsem u babičky. Tam mi bylo dobře. Moji rodiče byli k ničemu. No a tak jsem chtěla být dobrá máma i babička, ale od té doby, co se syn oženil, tak to všechno přestalo fungovat. Bydlela jsem s nimi, potom, co mi umřel druh, ale byla jsem jim dobrá jen na práci a hlídání. Vyhodili mě. Už jsem tři měsíce u kamarádky, takže tak...“ Mini záchytnou síť má **R3**: „Partnerku nemám, ani nevím, jak bych ji oslovil. Vlastně jsem nikdy žádnéj vztah neměl. Mám jen mámu, ta mi pomáhá, chodím k ní skoro denně. Jinak nemám ani žádný kamarády. Na ubytovně jsem nezapad. Jsem pro ně divnej.“ Komplikované vztahy s původní rodinou ovlivnily zřejmě také **R4**: „O ženu i děti jsem přišel a naši už mně taky nechtěj vidět. Udělali pro mě, co mohli. Jsem adoptovanéj, fakt se mohli přetrhnout, ale... to už nezměním... Ted' už domů nechodím. Ségra mi občas přiveze nějaký jídlo, ale stydí se za mně, takže mi to jen dá a utíká pryč. Zbyli mi jen kámoši.“ Dle poskytnutých odpovědí **nemají respondenti** v současné době **partnerský vztah** a někteří s partnerským životem nemají dosud žádnou zkušenost.

Kategorie č. 2 – Vnímání pomoci lidmi bez domova

V rámci této kategorie byly položeny 3 výzkumné otázky, konkrétně otázky č. 10-12. Všichni respondenti využívají humanitární pomoc poskytovanou v rámci činnosti Farní charity v Litomyšli, což bylo také popsáno u charakteristiky výzkumného souboru a odpovědi respondentů to tedy také potvrdily. Konkrétní mechanismus poskytování této pomoci (v delším časovém rozmezí, max. 6 měsíců) podléhá písemné žádosti, kterou vydávají sociální pracovníci města, úřadu práce, spolupracujících organizací a církví a která se opírá o sociální šetření. Schválení žádosti, případný rozpis výdeje a samotný výdej pomoci je v dikci Farní charity v Litomyšli. Nejčastěji v odpovědích respondentů zaznívalo, že **využívají materiální pomoc a jsou v evidenci ÚP** a tyto formy pomoci vnímají jako přínosné, i když např. **R5** přiznal také negativní zkušenost: „Pomáháte mi jenom Vy, já nikam jinam nechodím. Jen na úřad práce a tam musím. Už se mi stalo, že jsem si spletl datum a oni mě na půl roku vyřadili.“ Často se v odpovědích také objevovala informace o **dobré zkušenosti se sociálním odborem města**, např. **R1** „Chodím na město a pomáhá mi paní XY (sociální pracovnice). Fakt se o mě stará, když něco potřebuju. To jsem nikdy dřív nezažila. Vždycky jsem měla pocit, že otravuju. Já ani nevím, jak třeba vyplnit ty žádosti a co je všechno potřeba.“ Například **R6** ve své odpovědi také zmínil možnost získat pracovní příležitost v rámci veřejně prospěšných

prací: „Pomáháte mi tady v Charitě. Je skvělý, že dostaneme jídlo, hygienu a můžeme jít i do šatníku. Pomáhá mi taky sociálka, ono na té naší ubytovně to pořád není klidný a je dobrý, když tam přijdou. Město mně taky někdy vezme na sezonu na prospěšný práce.“ Nejprínosnější asi nevím. Každá pomoc je dobrá.“ O dlouhodobé a prospěšně vedené sociální práci s klientkou vypovídá také odpověď **R1 a R4**: „Tak mně nejvíc pomáhá paní XY ze sociálního odboru. Dokonce mi pomohla vyřídit nějaký dávky, zdravotní pomůcky, třeba chodítka a taky lázně. Dobrá je taky možnost potravinovky a hygieny, tady, co dostávám.“ **R4**: „Jo. Pomoc potřebuju, to je jasný. Chodím na socku a pracák. Tam je kurátorka, která mi dost pomohla. Třeba zařídit doklady, takže tahle pomoc je asi nejvíc důležitá. Potom mi taky pomohla sociální pracovnice ve vězení, trochu si to porovnat v hlavě. Ted' řeším fakt jen to přežití, takže mi pomáhá cokoliv. Jídlo, oblečení, spacák, deky.“ Další oblastí, kterou respondenti využívají a hodnotí, jako prospěšnou jsou **zdravotní služby**. Např. **R2**: „Užitečná pomoc je jídlo a tahleta pomoc. Na sociálce mi nikdy nikdo za celý život nepomohl. Úřad práce? Tam musím pořád lítat, ale práci mi žádnou nedoporučili. Maximálně mi pomůže moje praktická doktorka, to jo. Tam mám pocit, že mě vnímaj jako člověka.“ Podobně to vnímá také **R3**: „Pomoc potřebuju poslední dobou čím dál víc. Už to poznám, kdy to přichází. Většinou zavolám na psychiatrii a musím na chvíli tam. Někdy to řešíme s mámou. Jinak mi užitečný přijdou možnosti, které nabízejí ve Svitavách. Chodím tam i do ambulance. Jinak je dobrý, že když opravdu nemám peníze, tak můžu dojít sem na Charitu a pomůžete mi, když je nejhůř. Chodím taky na pracák a dostávám dávky. V zimě mně to pomáhá nejvíc.“

Otázka konkrétního přínosu byla pro respondenty poměrně obtížná. Velmi často nevěděli jak je myšlena a co mají odpovědět, proto většinou opsali už předešlá vyjádření. Po dojasnění jsem zaznamenala následující odpovědi.: **R6** „**Konkrétní přínos je hlavně v tom, že nejsem na ulici a že ta sociálka mi pomůže to moje místo na ubytovně udržet, když teda neudělám nějakou úplnou pitomost.**“ **R1** „**Hlavně ty lázně mi pomohly. Bez paní XY bych se tam nedostala a opravdu se mi tam líbilo a odpočinula jsem si.**“ **R3**: „**Pro mě je to všechno dohromady. Někdy mám chuť to zabalit, ale to, že vím, kdy a kde tu pomoc hledat a nebojím se jí - je pro mě fakt na prvním místě.**“ **R5**: „**Jak už jsem říkal. Půl roku jsem nedostával žádný dávky, takže potom ta pomoc od Vás byla nejvíc. Neměl jsem skoro nic a nemohl si koupit ani základní jídlo.**“ **R2**: „**Je pro nás dobrý, že tady jste, že se můžeme přijít poradit, že dostaneme potravinový balíčky a že pořád máme v Česku zdravotnictví zadarmo. V posledním roce jsem dost často nemocná a bez doktora bych**

byla vyřízená.“ **R4:** Pro mně je dobrý, když ta **pomoc je** o mně. Né, takový to, že se vejdu do nějaký kolonky, ale když je to **osobní**, třeba ta kurátorka, že řešíme mně a jak to mám.

Kategorie č. 3 – Chybějící služby a možnosti pomoci očima respondentů

Chybějící služby a formy pomoci byli opět otázkou, na kterou jsem dostala celou řadu různých individualizovaných odpovědí. **Spojovacím prvkem bylo chybějící dostupné bydlení.** Další chybějící služby a formy pomoci z pohledu respondentů se týkaly potřeby sdílení nebo nějaké formy terapie, např. **R4:** „*Samozřejmě nějaký bydlení. Jediná nabídka je ubytovna, ale ta je teď plná a jinak nic. Jedině azylák ve Svitavech, ale tam nechci. Byl jsem jednou v komunitě, kde jsme měli všechny možný služby. Jednotlivě i ve skupinách. Některý byly povinný a fakt mi to pomohlo, protože to byla totální změna. Od základu. Jiný lidi, doktoři, režim, hodně mluvení. Tady mi toho chybí spousta. Třeba nějaká ta terapie. To tady není vůbec.*“ **R3:** „*Bydlení mi chybí. Všechny věci mám plesnivý. Na ubytovně je pořád bordel, nejde tam vydržet. Taky mi chybí třeba nějaká skupina, kde bych se mohl potkávat s lidma, co maj taky psychický problémy.*“ Další služby, které respondentům schází se týkají především finančního nedostatku a směřují k praktickým záležitostem, např.: **R1** „*Co by bylo supr, by byla nějaká možnost dopravy, třeba nákupu nebo k doktorovi. Využívám pečovatelskou službu, ale jen na mytí. Tohle už si nemůžu dovolit. Líbilo by se mi mít zase lepší bydlení. Celý život jsem tohle nemusela řešit a teď jsem jako bezdomovec.*“ **R6** „*Připadá mi, že u nás ve městě chybí služby pro nás, co jsme sami. Asi se víc řeší rodiny. Nabízeli mi nějakou službu, jakože od úřadu práce, ale ve Svitavech a to dojíždění není levný a jinak nic. O tom, že bych měl svůj byt? To si ani nedávám do hlavy.*“ **R2:** „*Na prvním místě je bydlení, to jsem teď poznala. Bez něj jsem v koncích. Na kauci nemám peníze, takže se snažím ušetřit, ale ty ceny jsou tak strašně vysoký, že to z dávek stejně neušetřím. Ještě by bylo dobrý, kdyby tady byl právník zadarmo. Z poslední práce mně vyhodili neprávem, ale bez právníka jsem nahraná.*“ Specifickou odpověď mi poskytl **R5** a myslím, že se zakládá na dobré zkušenosti s doprovodem v sociální oblasti: „*Bylo by skvělý, kdyby existovaly třeba nějaký doprovody k doktorovi, protože třeba na úrad, když jde se mnou sociálka, tak ten výsledek je vždycky lepší.*“

Kategorie č. 4 – Formy pomoci, které respondenti vnímají jako dobře využitelné pro spokojenou budoucnost.

Formy pomoci, které vnímají respondenti, jako dobře využitelné pro spokojenou budoucnost, jsou několika typů, ale opět převládá **potřeba získat bydlení**, např. **R4**: „*Mám hodně problémů, takže i pomoci bych musel mít hodně, ale první je bydlení. Pomohlo by mi, kdyby to šlo, ta pomoc, nějak postupně a tak bych se sebral ze dna. Určitě by pomohla dobrá práce, dobře placená.*“ **R3**: „*Nejvíc by mi pomohlo, kdybych věděl, že když se budu snažit, tak to bydlení budu mít. Potřeboval bych práci, takovou jaká by mě uživila a možná bych tím i přišel i mezi jiný lidi a nebyl furt mimoň.*“ **Potřeba pomoci od rodiny** se objevila ve dvou odpovědích u **R2**: „*Ted' by mi nejvíc pomohlo, kdyby se omluvil syn a vzal mně k sobě zpátky a taky kdybych byla zdravá a mohla zase normálně makat a nepotřebovala žádnou pomoc od nikoho jinýho.*“ Další u koho se objevila byl **R5**: „*Já už si nemyslím, že se stane nějaký zázrak. Dožiju si tam, kde jsem. Jediný, co bych opravdu chtěl, by bylo, aby přišel brácha a zaklepal na mě a nabídl mi pomoc on.*“ **Potřeba hledat optimální formu pomoci v souvislosti se ztíženým startem do dospělosti** (po odchodu z dětského domova) se objevila u **R6**: „*Já bych si uměl představit, že by nějaká služba navazovala na opuštění dětskýho domova, protože Vás to vyplivne na ulici a tím už je to daný. Za mně teda nějaký průvodce nebo tak něco, který by dohlídl, že to dáváte. Fakt jsem se snažil, ale člověk, co je sám, tak nemá moc možností.*“ **Základní lékařská a také mezilidská pomoc** se jeví jako dobře využitelná především pro **R1**, která uvedla: „*Asi ta zdravotní péče, ta je nejdůležitější a takový to lidský, že nejsem ta poslední na světě, která je zapomenutá.*“

Konkrétní změny, které respondenti uváděli v odpovědích na výzkumnou otázku: „Co by se konkrétně změnilo a jak byste žil(a)?“ byly následující. Např.: **R4**: „*Žil bych v bytě, zvládal bych práci, vídal bych děti a žil tak nějak obyčejně. Dobrý by taky bylo, kdybych nepil.*“ **R3**: „*Zbavil bych se ubytovny a žil někde jinde. Začal bych od znova, chodil do práce a uklidnil bych se celkově. Taky bych chtěl mít někoho k sobě a nebýt sám.*“ **R1**: „*Jako dřív. Ve svém bydlení a byla bych soběstačná. Nestyděla bych se za to, kde bydlím.*“ **R6**: „*Žil bych v Pardubicích, měl práci a fungoval bych jako jiný lidi, třeba i měl normální kámoše a holku.*“ **R2**: „*Konkrétně bych se vrátila k synovi a byla bych zase spokojená. Mohla bych se zase na něco těšit.*“ **R5**: „*Fakt nevím. To víte, že bych chtěl mít normální bydlení a peníze na to, co potřebuju.*“ V odpovědích velice často zaznívalo, že by respondenti chtěli žít běžným způsobem života.

3.5 Závěrečná diskuse a shrnutí výsledků výzkumného šetření

Výzkumné šetření, které proběhlo ve formě polostrukturovaných rozhovorů se šesti respondenty poskytlo odpovědi, které byly vyhodnoceny za pomoci metody otevřeného kódování. Vytvořené kódy a kategorie sloužily k analýze dat s cílem zodpovědět hlavní výzkumnou otázku a čtyři dílčí vědecko-výzkumné otázky.

HVO výzkumného šetření zněla: „Jakou představu mají lidé bez domova o možnostech a formách účinné pomoci, které by mohly být řešením tíživé sociální situace v rámci malého města?“ Z analýzy dat vyplynulo, že každý respondent má svou představu. Součástí této představy je také subjektivní pohled, kterým respondenti nahlíží na svou současnou situaci i možnosti řešení, což je samozřejmě pochopitelné. Ke stavu bytové nouze může u jedince dojít z různých příčin, proto i řešení této situace je mnohazměrné, což můj výzkum potvrdil. Domnívám se, že komplikovanost řešení by měla vzbuzovat o to větší snahu o variabilitu možností, které mohou mít potenciál situaci řešit. Jako přirozenou součást této snahy vnímám dialog s cílovou skupinou a systematickou podporu. Dle analýzy dat, které mi poskytli respondenti během výzkumného šetření, jsem došla k zjištění, že u respondentů převládá názor, že možnosti a formy pomoci nejsou specificky cílené na osoby v bytové nouzi. Tento náhled respondentů na nastavení systému většinové společnosti může mít za následek pocit prohloubení sociální vyloučení.

V praxi se ukazuje, že bezdomovectví si člověk nevolí, ale ovlivňuje jej ve všech sférách jeho života. Lidé bez domova mnohdy selhávají v čerpání pomoci, která staví na principu zásluhovosti. Často se potýkají se samotou, nemají rodinné zázemí a mnohdy ani důvod, proč usilovat o reintegraci. Pomoc, která může být účinná, tedy souvisí s myšlenkami Housing First, tedy Bydlení především. Domnívám se, že lidem bez domova můžeme „otevřít“ dveře společnosti pouze prosazováním myšlenky, že bydlení je právem.

Dílčí výzkumná otázka č. 1: „Jak obvykle lidé bez domova tráví svůj den?“ byla předmětem analýzy, na základě, které bylo zjištěno, že každodennost lidí bez domova je do velké míry determinována individualitou každého z respondentů. Překvapující závěr se týkal oblasti každodennosti, která se pojí s nějakou formou pracovní činnosti. Všech 6 respondentů výzkumu nekonalo v uplynulých 6 měsících před výzkumným šetřením pracovní činnost na základě pracovní smlouvy nebo jiného obdobného dokumentu. Toto zjištění je zřejmě v přímé spojitosti s prací konanou bez smlouvy a dále s nedostatečným

počtem volných míst v mikroregionu, nízkou úrovní vzdělání respondentů, jejich osobnostními a výkonovými předpoklady a také oslabenými pracovními návyky. Další oblastí příčin může být také snížená pracovní schopnost ze zdravotních důvodů a problémy v oblasti duševního zdraví. Žádný z respondentů s výjimkou jednoho nepřiznal výraznější dluhy. U některých respondentů může evidence na úřadě práce sloužit pouze účelu výplaty dávek hmotné nouze. Absence pracovních povinností v životě dospělého člověka ukazuje na nedostatečně smysluplně naplněný čas a odpovídá tendenci žít tady a teď. Lidé bez domova plánují, co nejméně a snaží se přežít ze dne na den. Tato tendence dává tušit, že zažívají úzkostné pocity, které jsou spojeny s budoucností. Mareš (1994) v souvislosti s množstvím volného času v důsledku dlouhodobé nezaměstnanosti uvádí, že úměrně k tomuto nárůstu, dochází u některých jedinců k úbytku chuti i vůle čas využívat efektivněji.

Co se týče konkrétních způsobů trávení volného času i zde byly odpovědi různé. Dle Duffkové (Duffková; Urban; Dubský; 2008) má volný čas nezastupitelný podíl na kvalitě života člověka. Další oblasti, které autorka spojuje s kvalitou života jsou: osobní rozvoj; práce a profesní rozvoj; bydliště, komunita a okolí; rodina a sociální život.

Otázka č. 7: „Jak obvykle trávíte den?“ Přinesla také zajímavá zjištění. Některé odpovědi by bylo možné zaznamenat také v rámci výzkumného šetření v běžné populaci. Toto zjištění nijak nevypovídá o jakékoliv pozitivitě výskytu fenoménu bezdomovectví v životě člověka, ale je důkazem, že typologie bezdomovectví dle ETHOS má přesah do mnoha oblastí praktického života. Charakteristika výzkumného souboru, který tvořilo 5 respondentů, kteří spadají do populační skupiny houselessness (osoby, jejichž bydlení je neadekvátní minimálním standardům v dané kulturní oblasti) ukazuje na možnosti trávení volného času, který u populační skupiny zjevných bezdomovců (rooflessness) můžeme zaznamenat pouze stěží.

V rámci výzkumného šetření se někteří respondenti otevřeli natolik, že přiznali nadužívání alkoholu, což do velké míry může ovlivňovat jejich zdraví, pracovní výkon a kvalitu vztahů. Opakované nadužívání alkoholu má vliv také na kvalitu trávení volného času. Dle individuality jednotlivých respondentů se také objevovala potřeba potkávat se s lidmi a mít přátelské vztahy.

Oblastí, která byla předmětem výzkumného šetření byla otázka, zda respondenti žijí v partnerství a udržují vztahy s rodinnými příslušníky. Z výzkumného šetření vyplynulo, že žádný z respondentů nemá partnerský vztah. Většina respondentů také uvedla nestabilní, nefunkční nebo neúplné rodinné zázemí původní rodiny. Dle kolektivu autorů (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012) má rodina v psychosociálním vývoji dítěte nezastupitelnou emocionální funkci, která určuje, jakým způsobem člověk v budoucnu tvoří a prožívá mezilidské vztahy. V případě selhání rodiny v emocionální funkci se jen zřídka člověku v dospělosti podaří vytvořit funkční sociální vztahy. Absence těchto vztahů znamená pozdější absenci možností pomoci, na které se lidé běžně orientují v případě zátěže nebo krize. Funkční a zdravé vztahy v původní rodině tedy do velké míry ovlivňují vztahy budoucí. Jako zátěžová se ukazuje také zkušenost s životem v dětském domově. Neexistující partnerství a neopečovávané vztahy s rodinnými příslušníky negativně ovlivňují každodennost respondentů.

Druhá dílčí výzkumná otázka měla za úkol zjistit: „Jaké formy pomoci lidé bez domova využívají a hodnotí jako užitečné?“ Bylo zjištěno, že respondenti využívají poměrně pestré spektrum forem pomoci. Všichni respondenti pobírají dávky hmotné nouze a jsou příjemci humanitární pomoci, poskytované v rámci činnosti Farní charity v Litomyšli. U evidence na úřadě práce byla zaznamenána jedna negativní zkušenost s dočasným vyřazením z evidence uchazečů o zaměstnání na dobu půl roku, která uchazeče poměrně hodně zasáhla. Dalšími formami pomoci, které lidé bez domova často využívají, jsou: sociální poradenství v základní formě nebo také odborné sociální poradenství. Převážná část respondentů je také otevřená poskytování profesionální pomoci v rámci kontaktů se sociálními pracovníky, např. v rámci činnosti sociálního odboru města a sociálního kurátorství. Jako formu pomoci hodnotil jeden respondent také možnost konat práci v rámci veřejně prospěšných prací. Dva respondenti vnímají jako přínosné bezplatné služby v oblasti zdravotnictví. Objevily se také odpovědi respondentů, které kladně hodnotily možnost doprovodu sociálním pracovníkem na úřad nebo do nemocnice či do jiného léčebného zařízení. Doprovod je velmi důležitý nástroj sociálního pracovníka, který někteří lidé bez domova využívají poměrně často. Důvodem bývá nejistota, zda budou dotyční schopni porozumět úřednímu jazyku, budou mít dostatek trpělivosti anebo zda budou umět pružně reagovat na požadavky zvenčí.

Snaha verbalizovat odpověď na otázku konkrétního přínosu poskytovaných služeb a dalších forem pomoci byla pro respondenty poměrně obtížná. Každý respondent vnímá konkrétní přínos pomoci po svém. Pro někoho je to např. pomoc při zajištění lázeňského pobytu nebo pomoc s udržením bydlení na ubytovně. Někteří respondenti vnímali jako přínos možnost řešit osobní nebo zdravotní problémy, při poskytování profesionální pomoci.

Následuje třetí dílčí výzkumná otázka, která cílí na zjištění: „Jaká nabídka pomoci schází?“. Domnívám se, že většina odpovědí vycházela z palčivosti žité skutečnosti respondentů, tedy absence důstojného bydlení. Většině respondentů tedy chybí nabídka bydlení, která by lépe vyhovovala jejich potřebám, které mohou být specifické. Město Litomyšl zajišťuje terénní služby sociální prevence v rámci provozu „sociální ubytovny,“ kde pobývá pět respondentů výzkumného šetření. Sociální pracovnice z Oddělení sociální péče do zařízení docházejí a řeší s klienty jejich tíživou životní situaci a mají přehled také o platební morálce klientů. Žádné další možnosti ubytování, např. tréninkové byty nebo jiné formy sociálního bydlení však město jednotlivcům nenabízí. Jeden respondent nemá oficiálně žádné ubytování a odmítá opustit město a využít služeb např. noclehárny nebo azylového domu, které nabízí město Svitavy. Dle jeho vyjádření nedokáže existovat bez pravidelné konzumace alkoholu, což je v rozporu s pravidly těchto zařízení. Další chybějící služby a formy pomoci z pohledu respondentů se týkaly terapeutických služeb. Zaznamenala jsem také poptávku po specifických možnostech pomoci pro lidi bez domova, tedy např. specificky „vyškolených“ sociálních pracovnících. Další chybějící služby očima respondentů jsou - právní služby zdarma a „senior doprava pro nemajetné,“ která plyne z obav jedné z respondentek, z jejího zhoršujícího se zdravotní stavu, spojeného s nemajetností.

Výzkumné šetření tedy potvrdilo, že schází návazné a terapeutické služby. Úskalím ve využívání některých služeb a možností pomoci může být také specifický životní styl lidí bez domova, který často ústí do problematického zvládnání pravidel a dodržování závazných norem a nařízení.

V této souvislosti vyvstává také otázka, do jaké míry jsou lidé bez domova informováni o existenci služeb, které jim mohou být nápomocné. Domnívám se, že informovanost je nezbytným předpokladem k celkové orientovanosti člověka v systému a v plném uplatnění jeho občanských práv. V odpovědích respondentů jsem nezaznamenala

konkrétní zkušenost např. se sociální rehabilitací v pracovní oblasti. Vysvětlením může být, že tuto nabídku nenabízí žádná organizace s působností v mikroregionu Litomyšlska, která by své služby cílila na lidi bez domova. Samozřejmě je možné, že respondenti o dané možnosti vůbec nejsou informováni. Nejbližší je tato služba dostupná v okresním městě Svitavy, kde ji zajišťuje Šance – zařízení pro sociálně vyloučené osoby, což je organizace, která spadá pod Sociální služby města Svitavy. Jedná se o službu, která je poskytována ve formě tréninkového zaměstnávání. Danou informaci jsem po ukončení výzkumného šetření komunikovala s respondenty, při příležitosti výdeje potravinové a materiální pomoci, jako příklad dalších možností pomoci. Rozhodla jsem se také sdílet tuto informaci jako podnět v rámci komunitního plánování města Litomyšle.

Poslední výzkumná otázka směřovala do budoucna a konkrétně zněla: „Která oblast pomoci se jeví jako nejlépe využitelná pro spokojenou budoucnost?“ Respondenti vnímají, že jejich současná situace je tíživá a potřebují pomoc s jejím řešením. Nejčastěji se v odpovědích objevoval zájem o řešení neuspokojivé situace spojené s bydlením, s prací a mezilidskými vztahy. Spojujícím prvkem představy respondentů o budoucím spokojeném životě byla „normalita“. Lidé bez domova chtějí mít ve své budoucnosti jistotu bydlení, možnost chodit do práce, být v uspokojivém zdravotním stavu, příp. zlepšit vztahy s rodinou a navázat nové přátelské nebo partnerské vztahy. Otázkou zůstává, zda životní styl, spojený s bezdomovectvím mohou jeho aktéři změnit pouhým rozhodnutím, dílčí snahou nebo využitím stávající nabídky služeb. Stanovit jednoduché schéma pomoci není možné a v malém městě nemůžeme očekávat, že zajistíme bydlení všem lidem bez domova. Výzkumné šetření, ale v několika částech potvrdilo, že kvalitně vedená sociální práce je jednou z oblastí pomoci, která má velký přínos v životě respondentů. Role sociálního pracovníka v životě člověka bez domova může být zásadní a nezastupitelná.

Závěr

Charakter práce je teoreticko-empirický. Teoretická východiska byla rozvržena do dvou kapitol. První kapitola s názvem „Fenomén bezdomovectví v ČR“ se krátce ohlíží do historie tohoto jevu, která není určitě tak krátká, jak se může na první pohled jevit. Následující kapitoly přibližují problematiku a některé důležité definice, pojmy a souvislosti. Domnívám se, že znalost těchto teoretických východisek je velice důležitá především pro praktické využití. Bezdomovectví je nesporně jev komplexní. Následuje kapitola o příčinách bezdomovectví, ve které není ambicí identifikovat některou z příčin jako zásadní. Oblast příčin ztráty domova u jednotlivce je záležitostí značně individuální a z hlediska snahy o řešení má u každého klienta nebo uživatele služby značně rozdílný význam. V první kapitole se zaměřuji také na životní styl lidí bez domova, včetně způsobů trávení volného času.

Druhá kapitola, „Formy a možnosti pomoci lidem bez domova“, představuje souhrn možností a forem pomoci, které jsou v ČR dostupné. Úvodní podkapitoly přibližují téma prevence a reintegrace v rámci bezdomovectví. Jsou to dva póly, které by od sebe (ideálně) měly být poměrně vzdáleny, ale domnívám se, že v současném nastavení systému ČR tomu tak není. Jako propojující článek je zařazena sociálně pedagogická pomoc, jejíž potenciál v oblasti pomáhání může být značný. Klíčovou úlohu v oblasti pomoci lidem bez domova sehrává sociální politika státu, na jejímž základě provozují činnost různé instituce a také státní i nestátní organizace. Tato oblast pomoci je přiblížena popisem činností a nabízených služeb vytipovaných zařízení, které je v praxi realizují. Na úplný závěr teoretického pojednání je zařazena inspirace ze zahraničí ve vybraných státech EU.

V empirické části je popsáno výzkumné šetření, které se zaměřuje na zkoumání vnímání pomoci lidmi bez stálého domova v kontextu malého města. Cílem je zmapovat jak vybraní lidé bez domova tráví své všední dny. Předmětem zkoumání je také zjištění, zda respondenti vědí, jaké možnosti pomoci mohou volit a jak tuto pomoc vnímají. Výzkumný design byl zvolen kvalitativní, ve formě polostrukturovaných rozhovorů, které byly následně analyzovány pomocí otevřeného kódování a kategorizace.

Tématem diplomové práce byla pomoc, poskytovaná lidem bez domova. V úvodu jsem psala o svém přesvědčení, že bezdomovectví není volbou, kterou by člověk učinil a rozhodl se, že zbytek svého života stráví bez domova. Je to způsob života, který je

extrémní. Myslím, že najít řešení tohoto složitého fenoménu nemůže být jednoduché, ale vzhledem k narůstajícímu počtu osob bez domova se stává otázkou palčivou a aktuální.

Cílem této diplomové práce bylo zprostředkovat hlubší vhled do každodennosti lidí bez stálého domova. Domnívám se, že na základě teoretického souhrnu a také provedeného výzkumného šetření může být tento cíl považován za splněný. Každodennost lidí bez stálého domova je těžko kategorizovatelným jevem, ale snaha o její zachycení může přispět k hlubšímu porozumění zkoumaného fenoménu.

Cílem výzkumného šetření bylo zjistit, jakou pomoc vnímají lidé bez domova jako prospěšnou a případně vedoucí k reintegraci v kontextu malého města. Výsledky průzkumu ukázaly, že lidé bez domova využívají sociální služby, ale potýkají se s mnoha životními situacemi, které nejsou v současné době v rámci systémové pomoci řešitelné. Služby a možnosti pomoci, které lidé bez domova využívají, mají široké spektrum. Často se jedná o materiální pomoc, dávky hmotné nouze a zdravotní služby. Velice přínosná se jeví profesionálně poskytovaná pomoc sociálních pracovníků, poskytování sociálního poradenství, různých doprovodů apod.

Další zjištění vedla do oblasti informovanosti, která je pro lidi bez domova klíčová. Analýza dat ukázala, že každý respondent vnímá možnosti pomoci i optimální řešení situace subjektivně. Vnímám také důležitý kontext malého města, protože lidé bez domova jsou determinováni možnostmi, které jsou nabízeny v místě pobytu. Domnívám se, že cíl výzkumného šetření může být považován za naplněný, protože zakládá možnost dialogu s cílovou skupinou.

Seznam použitých zdrojů

Tištěné zdroje

BAKOŠOVÁ, Zlatica. *Sociálna pedagogika ako životná pomoc*. 3., rozš. a aktualiz. vyd. Bratislava: public promotion, 2008, 251 s. ISBN 978-80-969944-0-3.

Černá, Eliška. *Z ulice do bytu: sociální práce v procesu reintegrace do bydlení*. Praha: Slon, 2019. Studie. (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-282-1.

DAVIDOVÁ, Ivana. *Metodická příručka pro sociální kurátory a metodiky sociální prevence*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2010. ISBN 978-80-7368-628-4.

FITZPATRICK, Suzanne. *Bezdomovství: přehled výsledků výzkumů z Velké Británie*. Kostelec nad Černými lesy: Institut zdravotní politiky a ekonomiky, 2004. ISBN 80-86625-15-X.

GAVORA, Peter. 2010. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2., rozš. české vyd. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-185-0.

GIBAS, Petr. 2017. *Domov jako konceptuální rámec, téma i výzkumný terén: vývoj i současná podoba studií domova*". *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 53 (2): 271-268.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.

HRADECKÁ, Vlastimila a Ilja HRADECKÝ. *Bezdomovství - extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996. ISBN 80-902292-0-4.

HRADECKÝ, Ilja a kol. 2007. *Definice a typologie bezdomovství*. Praha: Naděje. ISBN 978-80-86451-13-8.

HUČÍN, J. 2003. „*Domov jako zrcadlo vlastního já*.“ *Psychologie dnes* 9 (4): 9-11.

DUFFKOVÁ, J.; URBAN, L.; DUBSKÝ, J. *Sociologie životního stylu*. Vyd. 2. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. s. 159. ISBN 978-80-7380-123-6.

KLÍMA, Petr, ed. *Kontaktní práce: antologie textů České asociace streetwork*. 2. vyd. (Praha: Česká asociace streetwork, 2009). ISBN 978-80-254-4001-8.

KLIMENT, Pavel a Vít DOČEKAL. *Pohled na bezdomovství v České republice*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016, 122 s. Monografie. ISBN 978-80-244-5007-0.

KOPŘIVOVÁ, Jana. 2006. *Jak se žije brněnským bezdomovcům*. Sociální práce/Sociální práce, č. 4, s. 24.

Konsensuální konference o bezdomovectví v České republice: sborník z konference: Praha, 26.-27.11.2014. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015. ISBN 978-80-7421-094-5.

KRAUS, Blahoslav a Jolana HRONCOVÁ. *Sociální patologie*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, 325 s. ISBN 978-80-7041-896-3.

KREBS, Vojtěch. a kol. *Sociální politika*. 4. vyd. Praha: ASPI, 2007. 503 s. ISBN 978-80-7357-276-1.

KVĚTENSKÁ, D., 2008. *Moc a pomoc v pomáhajících profesích*. In: JANEBOVÁ, R., KAPPL, M., SMUTEK, M. (eds). Sborník z konference IV. Hradecké dny sociální práce Sociální práce mezi pomocí a kontrolou. Hradec Králové: Katedra sociální práce a sociální politiky, Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové, Gaudeamus, s. 112-115. ISBN 978-80-7041-118-6.

MAJDJAKOVÁ, Lucie. *Co nabízí společnost bezdomovcům a jak toho využívají*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2021. 55 s. Bakalářská práce.

MACEK, Z., 2007. *Systemický přístup*. In: MATOUŠEK, O. et al. *Základy sociální práce*. Praha: Portál, s. 222-226. ISBN 80-7178-473-7.

MAREK, Jakub, Aleš STRNAD a Lucie HOTOVCOVÁ. *Bezdomovectví: v kontextu ambulantních sociálních služeb*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0090-1.

MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ (eds.). *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-x.

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1362-4.

NÁROŽNÁ, Barbora. *Sociálně pedagogická pomoc lidem bez domova při jejich integraci do společnosti*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2020. 156. s. Diplomová práce.

NEŠPOROVÁ, Olga a Petr HOLPUCH. *Populace osob bez domova v České republice: osoby přespávající venku, v noclehárnách, v azylových domech a v obecních ubytovnách*. Praha: VÚPSV, 2020. ISBN 978-80-7416-389-0.

ODEKON, Mehmet. *Encyclopedia of world poverty*. 1st ed. Sage Publications, Inc., 2006, ISBN: 9781412918077.

PRŮDKOVÁ, Táňa, NOVOTNÝ, Přemysl. *Bezdomovectví*. 1. vyd. Praha: Triton, 2008. ISBN 9788073871000.

PĚNKAVA, Pavel. *Sociální problematika bezdomovectví*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2007. 30 s. Bakalářská práce.

PĚNKAVA, Pavel. *Výchovně vzdělávací prvek v sociální práci s cílovou skupinou osob bez přístřeší*. Praha: Filozofická fakulta, Univerzity Karlovy v Praze, 2010. 145 s. Rigorózní práce.

STRAUSS, Anselm a Juliet CORBINOVÁ. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Vyd. 1. Boskovice: Albert, 1999. 196 s. ISBN 80-85834-60-X.

ŠTĚCHOVÁ, Markéta a Marina LUPTÁKOVÁ, KOPOLDOVÁ, Bedřiška, ed. *Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie: závěrečná zpráva*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008. Studie. ISBN 978-80-7338-069-4.

ŠVAŘÍČEK, Roman, ŠEĐOVÁ, Klára. et al. (2007). *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007. 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0.

ÚLEHLA, Ivan. *Umění pomáhat: učebnice metod sociální praxe*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-85850-69-9.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0696-5.

VÁGNEROVÁ, Marie, Jakub MAREK a Ladislav CSÉMY. *Bezdomovectví jako alternativní existence mladých lidí*. 1. vyd. Praha: Karolinum. 2013. ISBN 978-80-246-2209-5.

VÁGNEROVÁ, Marie, Jakub MAREK a Ladislav CSÉMY. *Bezdomovectví ve středním věku: příčiny, souvislosti a perspektivy*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018. ISBN 978-80-246-4054-9

Elektronické zdroje

Agentura pro sociální začleňování. Napsali o nás: Participace marginalizovaných skupin při tvorbě veřejných politik. [online]. 2019. [cit. 20.2.2023]. Dostupné z: <https://www.socialni-zaclenovani.cz/napsali-o-nas-participace-marginalizovanych-skupin-pri-tvorbe-verejnych-politik/>.

Aktuálně.cz: Rakousko našlo luxus pro chudé. Sociální supermarket. [online]. 2022. [cit. 25.2.2023]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/ekonomika/ceska-ekonomika/rakousko-naslo-luxus-pro-chude-socialni-supermarkety/r~i:article:635951/>

Bundesarbeitsgemeinschaft Wohnungslosenhilfe e.V.: Übersicht. [online]. 2023. [cit. 25.2.2023]. Dostupné z: <https://www.bagw.de/de/bag-w/uebersicht>.

Cesta pro rodinu. Služby. Dům na půl cesty. [online]. [cit. 26.2.2023]. Dostupné z: https://www.cestaprorodinu.cz/sluzby/dum_na_pul_cesty_-3-14.html

Český statistický úřad [online]. 2015 [cit. 2023-01-14]. Dostupné z: [http:// Výsledky sčítání bezdomovců | SLDB 2011 \(czso.cz\)](http://vysledky-scitaní-bezdomovců|SLDB2011(czso.cz)

Azylový dům Josefa Korbela. Lidé bez domova. Armáda Spásy: Srdce Bohu, ruce lidem [online]. 2023. [cit. 22.2.2023]. Dostupné z: <https://armadaspasy.cz/pobocky/brno/brno-centrum-socialnich-sluzeb-josefa-korbela/azylovy-dum>

DUFFKOVÁ, J. *Životní způsob/styl a jeho variantnost* [online]. 2006 [cit. 20.08.2022]. Dostupné z: http://janaduff.estranky.cz/clanky/sociologie-zivotniho-stylu/Duffkova_zivotni_zpusob_styl_variantnost_.html

HRADECKÝ, I. Bezdomevství si nikdo dobrovolně nevolí [online]. Praha: Česká pozice, 2013 [cit. 9.08.2022]. Dostupné z: http://ceskapozice.lidovky.cz/tema/ilja-hradeckybezdomevstvi-si-nikdo-dobrovolne-nevoli.A131214_230459_pozice_138007

Housing First v ČR [online]. Ministerstvo práce a sociálních věcí. [cit. 24.2.2023]. Dostupné z: <http://www.socialnibydleni.mpsv.cz/cs/co-je-socialni-bydleni/housing-first-v-cr>.

Lidé bez domova jako pomocníci výzkumu - Akademie věd České republiky. [online]. Copyright © Středisko společných činností AV ČR, v. v. i. [cit. 9.08.2022]. Dostupné z:

<https://www.avcr.cz/cs/veda-a-vyzkum/socialne-ekonomicke-vedy/Lide-bez-domova-jako-pomocnici-vyzkumu>

LORENZOVÁ, J. Sociální pedagogika jako pomáhající disciplína. [online]. Pedagogika. 2001, roč. 3, čís. 51, s. 292–298. [cit. 22.10.2022]. Dostupné z: [Sociální pedagogika jako pomáhající disciplína](#) Social educational science as an auxiliary discipline | Časopis Pedagogika ISSN 0031-3815 (Print), ISSN 2336-2189 (Online) (cuni.cz)

Nejdřív střecha [online]. O projektu. 2023. [cit. 22.2.2023]. Dostupné z: <https://www.nejdriivstrecha.cz/#oprojektu>.

Nízkoprahové denní centrum U Bulhara. NADĚJE [online]. 2023 [cit. 20.1.2023]. Dostupné z: <https://www.nadeje.cz/praha/phndcubulhara>.

Centrum sociálních služeb Praha. Loď Hermes. Noclehárna pro lidi bez domova s celoročním provozem. [online]. Praha, 2022. [cit. 1.12.2022]. Dostupné z: <https://www.csspraha.cz/lod-hermes>.

Nový Prostor: Pomozte nám pomáhat [online]. Praha, 2022 [cit. 11.1.2022]. Dostupné z: <http://novyprostor.cz/o-nas>.

Potravinové banky. Tiskové zprávy. [online]. Praha, 2022. [cit. 21.12.2022]. Dostupné z: [Potravinové banky v roce 2022 opět navýšily svůj obrat. Poptávka po potravinové pomoci stále stoupá.](#) | Česká federace potravinových bank, z.s. (potravinovebanky.cz)

Pragulic. Proč na prohlídku s Pragulicem? 2023. [online]. Praha, 2023. [cit. 21.1.2023]. Dostupné z: <https://pragulic.cz>

Prostupné bydlení [online]. Ministerstvo práce a sociálních věcí. [cit. 24.2.2023]. Dostupné z: <http://www.socialnibydleni.mpsv.cz/cs/co-je-socialni-bydleni/zakladni-informace-o-sb/prostupne-bydleni>.

Sociální bydlení v zahraničí [online]. 2017. Ministerstvo práce a sociálních věcí. [cit. 26.2.2023]. Dostupné z: <http://socialnibydleni.mpsv.cz/cs/co-je-socialni-bydleni/sb-u-nas-a-v-zahranici>.

Sociální začleňování [online]. 2022. Ministerstvo práce a sociálních věcí. [cit. 26.2.2023]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/socialni-zaclenovani>.

The Guardian: It's a miracle': Helsinki's radical solution to homelessness. [online]. 2019. [cit. 25.2.2023]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/cities/2019/jun/03/its-a-miracle-helsinkis-radical-solution-to-homelessness>.

The Real Junk Food Project Brighton. About – The Real Junk Food Project. [online]. Brighton: privacy policy, 2020 [cit. 20.09.2022]. Dostupné z: [About - The Real Junk Food Project | Brighton \(realjunkfoodbrighton.co.uk\)](https://realjunkfoodbrighton.co.uk/about).

Ulmer Nest: Ziele. [online]. 2023. [cit. 25.2.2023]. Dostupné z: <https://ulmerness.de/ziele>.

What is FEANTSA. FEANTSA: Working Together to End Homelessness in Europe [online]. Belgium: privacy policy, 2020 [cit. 20.09.2022]. Dostupné z: <https://www.feantsa.org/en/about-us/what-is-feantsa>

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Zakonyprolidi.cz [online]. AION CS, s.r.o. 2010–2021 [20.11.2022]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>.

Zákon č. 110/2006Sb., o životním a existenčním minimu. Zakonyprolidi.cz [online]. AION CS, s.r.o. 2010–2021 [cit. 20.11.2022]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-110>. Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi. Zakonyprolidi.cz [online]. AION CS, s.r.o. 2010–2021 [cit. 20.11.2022]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-111>.

Seznam příloh

Příloha A – Informovaný souhlas s výzkumným šetřením

Příloha B – Seznam tazatelských otázek

Příloha C – Přepis rozhovoru s respondentkou R1

Příloha A – Informovaný souhlas s účastí ve výzkumu

Název diplomové práce: Možnosti pomoci lidem bez domova

Autorka: Barbora Burešová

Cílem výzkumného šetření je zjistit jakou pomoc vnímají lidé bez domova jako prospěšnou a příp. vedoucí k reintegraci v kontextu malého města. Výzkum bude kvalitativního charakteru, realizován formou polostrukturovaných rozhovorů. Rozhovory budou nahrávány na mobilní telefon autorky a po analýze získaných dat dojde k jejich trvalému odstranění z tohoto zařízení. Získaná data budou použita pouze za účelem sepsání diplomové práce.

Prohlášení:

Já níže podepsaný/-á potvrzuji, že:

jsem se seznámil/-a s informacemi o cílech a průběhu výše popsaného výzkumu (dále též jen „výzkum“);

dobrovolně souhlasím s účastí své osoby v tomto výzkumu;

rozumím tomu, že se mohu kdykoli rozhodnout ve své účasti na výzkumu nepokračovat.

Zároveň prohlašuji, že:

souhlasím se zveřejněním anonymizovaných dat a výstupů vzešlých z výzkumu a s jejich dalším využitím.

Výše uvedená svolení a souhlasy poskytuji dobrovolně na dobu neurčitou až do odvolání a zavazuji se je neodvolat bez závažného důvodu spočívajícího v podstatné změně okolností.

Potvrzuji, že jsem převzal/a podepsaný stejnopis tohoto informovaného souhlasu.

Dne:

Podpis:

Příloha B – Seznam tazatelských otázek

1. Nacházíte se aktuálně v situaci, kdy nemáte domov?
2. Máte (alespoň dočasně) střechu nad hlavou (např. na ubytovně, v azylovém domě, přespáváte u kamarádů apod.)?
3. Jak dlouho trvají vaše problémy se zajištěním trvalého bydlení?
4. V čem spatřujete hlavní příčinu ztráty bydlení?
5. Máte v současné době nějaké zaměstnání nebo dohodu o pracovní činnosti, příp. pracoval(a) jste v uplynulých 6-ti měsících?
6. Jak byste popsal(a) svůj zdravotní stav po fyzické i psychické stránce?
7. Jak obvykle trávíte den?
8. Kolik času věnujete činnostem, které vás baví?
9. Setkáváte se s rodinou a přáteli, příp. jak často?
10. Jaké služby a možnosti pomoci aktuálně využíváte (např. od různých úřadů a organizací, léčebných zařízení apod.)?
11. Jaké služby a formy pomoci hodnotíte jako nejpřínosnější?
12. Jaký konkrétní přínos pro vás mají?
13. Máte pocit, že nějaká služba, ať už od úřadu nebo organizace není v místě vašeho aktuálního pobytu dostupná?
14. Napadá vás příp. nějaká jiná forma pomoci, které se vám aktuálně nedostává?
15. Umíte si představit, jaký typ pomoci by vám mohl účinně pomoci k řešení vaší životní situace?
16. Co by se konkrétně změnilo a jak byste žil (a)?

Příloha C – Přepis rozhovoru s respondentkou R1

Tazatelka (dále T): Nacházíte se aktuálně v situaci, kdy nemáte domov?

R1: Ano.

T: Máte (alespoň dočasně) střechu nad hlavou (např. na ubytovně, v azylovém domě, přespáváte u kamarádů apod.)?

R1: Ano bydlím na ubytovně.

T: Jak dlouho trvají Vaše problémy se zajištěním trvalého bydlení?

R1: Tak pět 5 let.

T: V čem spatřujete hlavní příčinu ztráty bydlení?

R1: To jsem ještě sem tam chodila někam do práce a bydlela v nájmu a mohla si to dovolit. Syn občas taky něco přidal. Bydlela jsem s ním. No a potom jsem potkala Petra (jméno bylo změněno) a všechno se zhoršilo. Ze začátku teda ne, to bylo hezký. Uměl to se mnou a byla s ním sranda. Přivedl si psa a to se bytaři nelíbilo, takže první změnu nájmu jsem brala, ale ostatní nájmy byly hrozný. Potom už jsme šli z jednoho horšího kutlochu do dalšího. Petr hrozně pil a začal utrácet nehorázný prachy... Taky jsem nebyla svatá a sem tam za to uměla zatáhnout, ale když jsme přišli k němu do rodiny, tak to byla poslední kapka. Žilo tam deset lidí ve dvou místnostech. To jsem nedala. Taky jsem začala mít zdravotní trable, který už nešly zvládnout. Šla jsem zpátky do Litomyšle, ale už jsem nedokázala chodit ani na nějakou brigádu. Mám už patnáct let chromou nohu a poslední roky už chodím jen s chodítkem a stejně mizerně. Syn byl na ubytovně, takže jsem sem šla taky.

T: To muselo vyžadovat velkou dávku odvahy. Odpoutat se od partnera a odejít od něj.

R1: Věděla jsem, že to už je moc. Ten život s ním mně ničil.

T: Máte v současné době nějaké zaměstnání nebo dohodu o pracovní činnosti, příp. pracoval (a) jste v uplynulých 6 měsících?

R1: Už tak čtyři roky nemůžu pracovat. Dřív jsem uklízela nebo dělala třeba pomocný práce někde v kuchyni. Do práce nechodím, protože jsem nemocná. Je to na prd.

T: Jak byste popsal(a) svůj zdravotní stav po fyzické i psychické stránce?

R1: Po fyzické stránce je to jak jsem říkala. Totální endoprotéza obou kyčlí, artróza v kolenách, bolavý záda. Prostě děs běs. Dřív jsem hodně nasávala, jsem společenská, ale poslední roky musím brát léky, takže už piju jen příležitostně. Cejtim se líp celkově. Ten můj bejvalej mi zničil celej život a chvílema jsem měla pocit, že to po psychický stránce nedám, ale už to de. Cejtila jsem se hodně sama, ale teď už o něm nechci slyšet a jsem ráda, že jsem to vůbec přežila.

T: Vyhledala jste psychologa nebo jiného odborníka z oblasti duševního zdraví?

R1: Ne. Skončila jsem v nemocnici, kvůli nohám a na docela dlouhou dobu a to mi vlastně pomohlo si urovnat hlavu a říct si, že už to stačilo.

T: Jak obvykle trávíte den?

R1: To je různý. Hodně podstatný je, v jakým stavu se vzbudím. Stává se, že mně bolí celej člověk a nic se mi nechce. To potom musí třeba ty důležitý věci zařídit syn, když je teda zrovna u mě. Někdy musím jít něco vyřídit nebo k doktorovi, na nákup apod., ale ráda si jen tak čtu nebo koukám na televizi.

T: Kolik času věnujete činnostem, které Vás baví?

R1: Mám svoje oblíbený seriály a na ty se koukám pravidelně. Taky pravidelně vařím. Ono to není nic moc. Je tam taková kuchyňka na ubytovně, takže musím rychle. Není na to klid. Někdy musím taky čekat na místo a to je pak vůbec o ničem. Člověk prostě nemá takový to svoje. Rozumíte?

T: Rozumím. Moc bych Vám přála, abyste to svoje zase měla.

T: Setkáváte se s rodinou a přáteli, příp. jak často?

R1: Jen se synem. Máma mi umřela hodně brzy a tátu jsem nepoznala. Byli jsme doma čtyři holky. Máma hodně pila. Ani nevím, jestli ségry ještě žijou. No nic. Co bylo je už za mnou. Kvůli bejvalému jsem skončila tady, takže toho už nechci v životě potkat. Byla jsem, tak hloupá!“

T: Přemýšlela jste o tom, že sestry zkusíte vyhledat?

R1: Ne. Nechci. Nějak na to nemám. Bojím se, že taky neskončily dobře. Vyrůstaly jsme sice tady, ale ani jedna tady nezůstaly a co mohly, tak byly pryč. Asi je to takhle lepší.

T: Je to na Vás, ale kdybyste změnila názor, tak možnosti pomoci i v téhle oblasti určitě jsou.

T: Jaké služby a možnosti pomoci aktuálně využíváte (např. od různých úřadů a organizací, léčebných zařízení apod.)?

R1: Chodím na město a pomáhá mi paní XY (sociální pracovnice). Fakt se o mně stará, když něco potřebuju. To jsem nikdy dřív nezažila. Vždycky jsem měla pocit, že otravuju. Já ani nevím, jak třeba vyplnit ty žádosti a co je všechno potřeba.

T: Jaké služby a formy pomoci hodnotíte jako nejpřínosnější?

R1: Tak mně nejvíc pomáhá ta paní XY ze sociálního odboru. Dokonce mi pomohla vyřídít nějaký dávky, zdravotní pomůcky, třeba chodítka a taky lázně. Dobrá je taky možnost potravinovky a hygieny, tady, co dostávám.

Jaký konkrétní přínos pro Vás mají?

R1: Hlavně ty lázně mi pomohly. Bez paní XY bych se tam nedostala a opravdu se mi tam líbilo a odpočinula jsem si. Zase jsem si připadala jako normální člověk, se vším všudy. Klid, jídlo, procedury. Bylo to pro mě fakt jako na dovolený.

T: Máte pocit, že nějaká služba, ať už od úřadu nebo organizace není v místě Vašeho aktuálního pobytu dostupná?

R1: Líbilo by se mi mít zase lepší bydlení. Celý život jsem tohle nemusela řešit a teď jsem jako bezdomovec.“

T: Napadá Vás příp. nějaká jiná forma pomoci, které se Vám aktuálně nedostává?

R1: Co by bylo supr, by byla nějaká možnost dopravy, třeba nákupu nebo k doktorovi. Využívám pečovatelskou službu, ale jen na mytí. Tohle už si nemůžu dovolit. Už nechci žít s někým dalším, ale když je člověk na všechno sám, tak ty peníze prostě nestačí. Bojím si i koupit obyčejný věci k jídlu, aby mi to vystačilo. Takový ceny jako sou teď, to tu ještě nebylo.

T: Máte obavy, jak budete v budoucnu zvládat se o sebe postarat?

R1: Mám. Nevím, jak to se mnou bude. Není to dobrý už teď. Jsem jako nějaká kňukla, že?

T: Vůbec ne. Ptám se Vás, jak to vidíte a Vy odpovídáte.

T: Umíte si představit, jaký typ pomoci by Vám mohl účinně pomoci k řešení Vaší životní situace?

R1: Asi ta zdravotní péče, ta je nejdůležitější a takový to lidský, že nejsem ta poslední na světě, která je zapomenutá. Ono, když byl Covid, tak to už jsem byla na ubytovně a připadala jsem si úplně v koncích. Ani k tomu doktorovi se nedalo jít. Byla to hrozná doba. Jako v nějakém filmu, nebo co.

T: Co by se konkrétně změnilo a jak byste žil(a)?

R1: Jako dřív. Ve svém bydlení a byla bych soběstačná. Nestyděla bych se za to, kde bydlím teď. Ještě teď po těch letech se mi stává, že někoho potkám a on se ptá, kde jako že teď sem a já se stydím, mu to říct. Chápete? To jsem dopadla. V něčem byly ty komunisti dobrý, že nebyly takový rozdíly.

T: Děkuju za Vaše odpovědi, moc si vážím vaší upřímnosti. Chtěla byste ještě něco dodat?

R1: Ne, v pohodě. Bylo to dobrý.